

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN GELİŞİMİNDE SANAT VE MATBUAT CEMİYETLERİNİN ROLÜ (1931-1932)

Hakan ŞALLI*

Öz: Bu çalışmanın amacı, 1930 yılından itibaren imzalanan çeşitli antlaşmalarla dostluk sürecine giren Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimine katkı gösteren sanat ve matbuat cemiyetlerinin faaliyetlerini ortaya koyabilmektedir. Söz konusu süreçte siyasi ve diplomatik olarak sürdürülen çok yönlü ve yoğun ilişkiler, her iki ülkenin pek çok sahasında karşılık bulmuştur. Tiyatro, sinema ve matbuat cemiyetleri bu dostluk ortamından ilk olarak etkilenen ve aynı zamanda bu dostluğun gelişimine etki eden alanların başında gelmektedir. Türk ve Yunan tiyatro sanatçıları, sahip oldukları kültürleri Türkçe ve Yunancanın eş zamanlı olarak konuşulduğu oyunlarla sahneye taşımış, bu oyunlara birçok devlet görevlisi iştirak etmiş, bu oyunlar Türk ve Yunan seyirciler tarafından yan yana takip edilmiştir. Bu dönemdeki tiyatro oyunları kamuoyunda sanat mübadelesi olarak yorumlanırken, sinema alanında da benzer faaliyetler ve işbirlikleri yapılmıştır. Türk ve Yunan matbuat cemiyetleri de siyasi ve diplomatik ilişkilere paralel olarak bu sürecin en önemli dostluk nişanelerinden biri haline gelmiştir. Çalışmada, ilk olarak Türk-Yunan ilişkilerinin iyileşme süreci ve dönemin siyasi aktörlerinin iki ülke arasında kurulan dostluk hakkındaki düşüncelerine değinilmiş ardından da Türkiye ve Yunanistan'daki sanat ve matbuat cemiyetlerinin bu sürece sunduğu katkılar örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yunanistan, Tiyatro, Sinema, Matbuat, İsmet Paşa, Venizelos, Kültür.

THE ROLE OF ART AND PRESS SOCIETIES IN THE DEVELOPMENT OF TURKISH-GREEK RELATIONS (1931-1932)

Abstract: The aim of this study is to reveal the activities of the art and press societies that contributed to the development of Turkish-Greek relations, which entered into a process of friendship with various agreements signed since 1930. The multifaceted and intense relations maintained politically and diplomatically during this period found a response in many areas of both countries. Theatre, cinema and press societies were among the first areas affected by this friendly atmosphere and at the same time influenced the development of this friendship. Turkish and Greek theatre artists brought their cultures to the stage with plays in which Turkish and Greek were spoken simultaneously, many state officials participated in these plays, and these plays were watched side by side by Turkish and Greek audiences. While the theatre plays of this period were interpreted as an exchange of arts by the public, similar activities and collaborations were also carried out in the field of cinema. Turkish and Greek press societies also became one of the most important symbols of friendship in this process, parallel to political and diplomatic relations. In the study, firstly, the process of the recovery phase of Turkish-Greek relations and the thoughts of the political actors of the period about the friendship established between the two countries were mentioned and then the contributions of the art and press societies in Turkey and Greece to this process were tried to be explained with examples.

Key Words: Türkiye, Greece, Theatre, Cinema, Press, Ismet Pasha, Venizelos, Culture.

Giriş

Türkiye Yunanistan ilişkilerinin dostluk sürecine girmesinde, Venizelos'un 1928 yılı ortalarında Yunanistan'da iktidara gelmesinin belirgin bir etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. 19 Ağustos 1928 tarihinde meclisteki 250 milletvekilliğinin 223'ünü alarak, ezici bir üstünlükle iktidara gelen

* Dr, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-posta: hakansalli@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2041-8888.

Venizelos, Yunanistan iç siyasetinin en büyük başarılarından birini elde etmişti¹. Venizelos 4 yıllık başbakanlık görevi süresince Yunanistan'ın gerek iç gerekse dış siyasetinde belirleyici bir rol üstlenmiş, bu devre Yunanistan için siyasi istikrarın sağlandığı bir dönem olarak değerlendirilmiştir. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele süresince Megali İdea'nın² en ateşli savunucusu olan Venizelos, bu 4 yıllık süreçte Yunanistan nüfusunun yaşam koşullarını daha iyi bir hale getirmek için çabalamış ve Megali İdea fikrini tamamıyla bir kenara bırakmıştı. Yunanistan'ın uluslararası alanda yeni bir imaj ve saygınlık kazanmasına özen gösteren Venizelos, savaş sonrası dönemde tam olarak çözümlenememiş bazı sorunlara rağmen özellikle Avrupa ve komşu ülkelerle yakınlaşma politikasını tercih etmeye başlamıştı. Aslına bakılırsa Venizelos'un dış siyasette belirlemiş olduğu bu yeni yöntem ve hedef, Mustafa Kemal Atatürk tarafından çok daha önce tercih edilmişti. Atatürk'ün 1 Mart 1924 tarihinde mecliste yapmış olduğu konuşmada sarf ettiği şu sözler, her iki liderin de benzer bir düşünceye sahip olduğunu göstermektedir; “Cumhuriyetin dış siyasetle ilgili veçhesi, gerçek ve samimi olarak barışın ve antlaşmalarla tespit edilen esasların korunmasına yöneliktir”³. İki ülke arasında 1923 yılında başlayan diplomatik temaslar ilk olarak orta elçilik düzeyinde gerçekleşmişti⁴. Bu sayede normalleşmeye başlayan ilişkiler, mübadillerin yaşadığı sorunların 1926 Atina Antlaşması'yla ortadan kaldırılmasına yönelik diplomatik girişimlerle ivmelense de söz konusu sorunlar tam anlamıyla çözüme kavuşturulamamış ve bir gerginlik sürecine girilmiştir⁵. Ancak Venizelos'un iktidara gelmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden olumlu bir seyir takip etmeye başlamış ve sürdürülen müzakereler neticesinde 30 Ekim 1930 tarihinde Türkiye-Yunanistan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması imzalanarak müspet bir netice elde edilmiştir⁶.

Venizelos, iktidara gelişinin henüz iki haftası geride kalmadan, Yunanistan'ın Türkiye ile olan ilişkilerini daha da ileriye taşımak arzusunda olduğunu, kendi el yazısıyla İsmet Paşa'ya yazdığı bir mektupta ifade etmişti. Venizelos bu mektupta her iki ülkenin de toprak sorunlarından kaynaklanan bir problem yaşamayacağına yönelik düşüncelere sahip olduğunu ifade etmiştir⁷. İsmet Paşa ise kısa bir süre sonra, 13 Eylül 1928 tarihinde, Malatya'da verdiği bir demeçte Venizelos ile benzer düşünceleri paylaştığını dile getirmiştir⁸. Böylece her iki ülke başbakanı da karşılıklı iyi niyet ve dostane ilişkiler kurmaya yönelik düşüncelerini belirtmiş, sürdürülecek diplomatik ilişkilerde de her iki ülkenin birbirlerinden toprak talep etmemeleri ve toprak bütünlüklerinin sağlanması temel bir ilke haline gelmiştir⁹.

Venizelos'un iktidara gelmesiyle birlikte öncelikle iki ülke arasındaki en önemli sorunlardan biri olan mübadele konusu ele alınmış ve 10 Haziran 1930 tarihinde imzalanan Ahali Mübadele Antlaşması'yla bu sorun tamamıyla çözüme kavuşturulmuştur¹⁰. Venizelos'un bu antlaşmaya dair “*Yakın Doğu'da*

¹ Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında Venizelos'un takip ettiği politikalar için bkz. Esra Özsüer, I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Tarafsızlığına Karşı Venizelos – “Entente Cordiale”, İşbirliği ve Propaganda Çalışmaları, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 63, 2018, s. 252.

² Türkçeye “Büyük Fikir”, “Büyük Mefkûre” ya da “Büyük Ülkü” olarak çevirebileceğimiz “Megali İdea”, Yunanların kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri bölgeleri Yunanistan ile birleştirme ve Bizans İmparatorluğu'nu en geniş sınırlarıyla diriltme hedefidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Nilüfer Erdem, “Megali İdea”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/megali-idea/>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

³ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s. 60; Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. 1, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 20.

⁴ İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 82.

⁵ Özlem Arapözengi, *Türk Basınına Göre Türk-Yunan İlişkileri (1928-1938)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2019, s. 13

⁶ *Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İki Anlaşmalar, Önemli Belgeler*, haz. Hulusi Kılıç, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yunanistan Dairesi Başkanlığı, Ankara 1992, s. 56.

⁷ Damla Demiröz, *Savaşın Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 171-176.

⁸ Mehmet Gönlübol, Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s. 71.

⁹ A. Suat Bilge, *Büyük Düş-Türk-Yunan Siyasî İlişkileri 1919-2000*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000, s. 162.

¹⁰ Melek Fırat, “1923-1939 Yunanistan'la İlişkiler”, *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 346.

refah dolu yeni bir dönemin başladığı inancını taşıyorum” ifadelerini kullanması üzerine, Türk hükümeti kendisine bir davet göndermiş ve Venizelos da bu davete 27 Ekim - 1 Kasım 1930 tarihlerinde Ankara ve İstanbul ziyaretleriyle iştirak etmişti¹¹. Venizelos, İsmet Paşa'nın davetlisi olarak Dışişleri Bakanı Andreas Mihalakopoulos ile birlikte yanlarında yirmiden fazla memur ve gazeteciyle 26 Ekim 1930'da Elli Kruvazör isimli gemiyle Haydarpaşa'ya inmişti. Türk halkının büyük bir ilgisiyle karşılanan heyet, bir süre dinlendikten sonra özel bir trenle 27 Ekim sabahı Ankara'ya doğru yola çıkmıştı¹².

Venizelos'un Ankara ziyareti sırasında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere ivme kazandıran en önemli gelişmelerden biri 30 Ekim 1930 tarihinde imzalanan Türk-Yunan Dostluk, Bitaraflık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması olmuştur. Bu antlaşma ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki bazı sorunlar çözüme kavuşturulmuş, olası anlaşmazlıklar durumunda her iki ülke birlikte hareket etme kararı almış, her iki ülke birbirleri aleyhine hiçbir siyasi ve ekonomik teşebbüse dâhil olmamayı, olası saldırılar halinde tarafsız kalmayı ve kendi aralarındaki sorunlarda da barışçıl davranmayı taahhüt etmişlerdi¹³. Öte taraftan aynı antlaşmaya ek olarak Deniz Kuvvetlerinin Sınırlandırılmasına İlişkin Protokol hazırlanmıştı. Bu protokolle her iki ülke eşit deniz silahlarına sahip olmayı, deniz silahlanması söz konusu olduğunda ise birbirleriyle diyalog kurmayı kabul etmişti¹⁴. Yine aynı gün ekonomik gerekçelerle 36 maddeden oluşan İkamet, Ticaret ve Seyr-i Sefâin Antlaşması imzalanmıştı¹⁵.

Eleftherios Venizelos'un 1930 yılında gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinin ardından bir sene sonra 1931'in Ekim ayında İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyetinin Atina ziyareti ile iki ülke arasındaki diplomatik temaslar daha geniş bir zemine oturmaya başlamıştır. Dönemin basınında bu iade-i ziyaretin 1931'in Nisan ayı içerisinde gerçekleştirileceğine dair haberler çıkmışsa da bu ziyaret İsmet Paşa ve beraberindeki heyetin 1 Ekim 1931'de İstanbul'dan hareket etmesi ve 3 Ekim 1931 sabahında Pire'ye ulaşmasıyla başlamıştır¹⁶. İsmet Paşa, İstanbul'dan ayrılmadan önce Türk gazetecilere, Atina'da Türkiye ve Yunanistan milletleri arasında bir sorun kalmadığını ve uzun süren mücadelelerin artık son bulduğunu belirteceğini ifade etmiştir¹⁷. Yunan gazetecilere verdiği demeçte ise yapılan antlaşmalarla iki millet arasında hiçbir anlaşmazlığın kalmadığını vurgulamıştır¹⁸. 3 Ekim sabahı saat 07.00'de Pire ulaşan Türk heyeti “*Zito! Yaşa!*” tezahüratlarıyla karşılanmıştı. İlk olarak Petit Palais Otel'i'ne yerleşen heyet, kısa bir süre istirahat ettikten sonra Venizelos ve Dışişleri Bakanı Mihalakopoulos'u makamlarında ziyaret etmişti¹⁹.

Seyahat programı kapsamında Atina'nın ardından Macaristan başkenti Peşte'nin ziyaret edilmesi planlanmaktaydı²⁰. Heyet, Atina'dan Ege Vapuru'yla ayrılırken Atatürk heyete hitaben şu telgrafi

¹¹ Özlem Arapözengi, *a.g.t.*, s. 17.

¹² *Cumhuriyet*, S. 2326, 27 Ekim 1930, s. 1; *Cumhuriyet*, S. 2325, 26 Ekim 1930, s. 1. Yunanistan heyetinin Ankara ve İstanbul'da bir hafta sürecek olan programının ayrıntıları için bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)*, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 173-176; “M. Venizelos'un Resmî Ziyaret Programı”, *Cumhuriyet*, S. 2325, 26 Ekim 1930, s. 3; “M. Venizelos Bu Sabah Geliyor”, *Cumhuriyet*, S. 2330, 1 Kasım 1930, s. 1.

¹³ İsmail Soysal, *a.g.e.*, s. 394-396. Antlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*, s. 506-511.

¹⁴ “Türk Yunan Muahedeleri İmzalandı”, *Cumhuriyet*, S. 2329, 31 Ekim 1930, s. 1, 3.

¹⁵ Halil Şimşek, “İkamet, Ticaret ve Seri Sefain Mukavelenamesi'nin Feshi ve Yunan Uyraklı Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 1, 2007, s. 241-242. Antlaşmaların yürürlüğe girmesi, Yunan Meclisi ve Senatosu'nda yapılan görüşmeler ve Ankara'ya gönderilen telgraflar hakkında bkz. Nilüfer Erdem, “Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE)*, S. 23, 2009, s. 99.

¹⁶ *Cumhuriyet*, S. 2450, 3 Mart 1931, s. 1. Türk heyetinde bulunan görevliler için bkz. “Başvekil ve Hariciye Vekili Bu Akşam Ege İle Pire'ye Hareket Ediyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2659, 1 Ekim 1931, s. 1.

¹⁷ “Başvekilimiz Bu Sabah Triyesteden Peşteye Hareket Ediyor”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.

¹⁸ “Başvekil Dün Atina'ya Hareket Etti”, *Cumhuriyet*, S. 2660, 2 Ekim 1931, s. 1.

¹⁹ “İsmet Paşa'ı Stadyomda 100 Bin Kişi Alkışladı”, *Cumhuriyet*, S. 2663, 5 Ekim 1931, s. 1. Türk heyetinin Atina'daki faaliyetleri hakkında bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*, s. 202; Aydın Özgören, “Türk-Yunan İlişkileri Açısından Başbakan İsmet Paşa'nın Atina Ziyareti (3-6 Ekim 1931)”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 44, 2022, s. 313-362.

²⁰ İsmet Paşa ve maiyetindeki heyet, Atina ziyaretinin ardından Ege vapuruyla Trieste'ye geçmiş, oradan trenle Peşte'ye hareket etmiştir. Bu kapsamda Türk heyetinin Peşte tren istasyonunda Macar Başvekil, nazırlar ve sefir tarafından merasim

çekmiştir; “Yunan toprağından ayrıldığınız dakikada, Atina’daki muvaffakiyetinizden ve Yunan hükümetiyle icra ederek Türk Yunan dostluğunu takviye ve tarsin eden mükalemâtınızın neticelerinden dolayı sizi tebrik ederim, bütün arkadaşlarınızın selâmlarını iblâğ ederim”²¹. İsmet Paşa ise Atatürk’ün bu telgrafına “*derhal Egenin telsiziyle cevap vererek teşekkürde bulunmuş*” ayrıca yolculuk esnasında da Ankara ile uzun uzadıya muhaberat gerçekleştirmiştir²². İsmet Paşa ve beraberindeki heyetin Atina’dan ayrılmasından hemen sonra Venizelos, matbuat temsilcilerine bir açıklamada bulunmuştur. Venizelos açıklamasına “*muhakkak ki*” diyerek başladıktan sonra Yunan milletinin her yerde ve her vesilede Türk temsilcilerine gösterdiği ilgiyi Türk-Yunan dostluğunun mânâ ve mâhiyetinin ne kadar derinlerde olduğunun bir göstergesi olarak yorumlamıştır. Böylece Türk heyetinin ziyareti ile birlikte 1930’da başlayan bu dostluk ortamına da samimi bir yakınlık kazandırılmıştı. Venizelos’a göre bu sayede “*iki memleket kendilerini alâkadar eden bütün meseleleri müştereken halledeceklerdi*” ve yine bu sayede her iki milletin önünde açılacak imkânlar sınırsız bir hal alacaktı²³.

1. Dönem Aktörlerinin Türk-Yunan Dostluğuna Dair Düşünceleri

Eleftherios Venizelos kendi imzasıyla Atina’da haftalık olarak yayınlanmakta olan *Ergasia* dergisinde, oldukça uzun bir makale kaleme almış ve Türk-Yunan dostluğuna dair görüşlerini belirttiği önemli ifadeler kullanmıştır. Yunan Başbakanı, makalesine şu sözlerle başlamıştır; “*Türk Yunan dostluğunun bir sene zarfında kat etmiş olduğu yolu ölçmek isteyenler, bu dostluğun ve bundan mütevellit mesai iştirakinin hakikaten sağlam esaslar üzerine bina edilmiş bulunduğunu müşahede edebilirler*”. Venizelos’a göre, Atina halkının İsmet Paşa ve Tevfik Rüştü Bey adına yaptıkları nümayişler²⁴, esasen bütün Yunanistan halkının hislerini temsil etmekteydi ve bu durum iki ülke siyasetinin ve siyasi ricalinin eseri olan dostluğun her gün daha da büyüyerek gelişeceğini göstermekteydi.

Venizelos, tarihsel süreç içerisinde Türk-Yunan ilişkilerini değerlendirdikten sonra Rum unsurunun Anadolu’dan tamamen çekilmesiyle birlikte Yunanistan’ın bu topraklarda bir beklenti içerisinde olmasının ve bu toprakları ele geçirmeye yönelik emeller beslemesinin emperyalist bir siyaset olacağını; böyle bir girişimin büyük milletler için bile tehlikelerle doluyken “*Yunanistan gibi küçük bir memleket için bir fecâat teşkil edeceğini*” belirtmiştir. Zira Yunanistan böyle bir teşebbüste bulunsaydı, dış siyasette bağımlılıklar meydana getirebilecek ittifâklar kurulacak ve Türk-Yunan ilişkileri de gergin bir hal alacaktı. Venizelos’a göre böyle bir siyasetin takip edilmesi halinde İstanbul Rumları üzerinde büyük bir baskı meydana gelecek ve bu baskı İstanbul’dan Yunanistan’a doğru önü alınmaz bir göç hareketini beraberinde getirecekti. Türk-Yunan dostluğunun tarihte ilk kez vâki olmadığını ifade eden Venizelos, iki milletin farklı tarihlerde îtilâflar hatta ittifâklar meydana getirdiğine değinmiştir. Yunan Başbakan, bu dostluğun zaman içerisinde daha da gelişeceğini, İstanbul’daki Rumlar ile Batı Trakya’da yaşayan Türklerin “*vatandaşları oldukları memleketlerin maddi, manevi menfaat ve alâkalarına kuvvetle bağlı olduklarını göstermek suretiyle bu dostluğun*” gelişimine verecekleri olumlu katkılarla hizmet edeceklerini umduğunu ifade etmiştir.

Venizelos’un makalede değindiği ve zaman zaman muhalif kesimlerden eleştiri aldığı konulardan biri de mübadeleye tabi tutulan Rum nüfus hakkındadır. Venizelos, Rum mübadillerin Türkiye’deki eski yurtlarını ziyaret edebileceklerini fakat orada ikamet etme hakkına sahip olmadıklarını, ikamet izninin Lozan Antlaşması uyarınca Türkiye tarafından verilebileceğini belirtmiştir. Yunanistan’daki muhalif gazeteler bu hususta Venizelos’a yüklenip, mübadil Rumların Türkiye’ye giderek orada yaşama imkânlarının ellerinden alınmasını eleştirirse de Venizelos bu konuya farklı bir açıdan yaklaşmış ve “*Esasen, Yunanistan için muhaceret etmiş olan Rum ahalisinin Türkiye’ye avdet ve ikamete mezun olduklarına dair Türkiye’nin bahşedeceği müsaade kadar elim ve büyük bir felâket tasavvur*

ile karşılanması, aynı gece heyet şerefine bir ziyafet verilmesi planlanmaktaydı. Peşte ziyaretinin ardından İstanbul’a dönecek olan heyetin, geliş güzergâhında olduğu gibi Peşte’den Trieste’ye trenle geçecek olup, oradan Ege Vapuru ile 18 veya 19 Ekim günü ülkeye ulaşması beklenmekteydi, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1.

²¹ “Gazimizin Telgrafları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.

²² “Ege vapurunda Başvekil İsmet Pş. Hz.ne”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.

²³ “M. Venizelosun İhtisasları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.

²⁴ “İsmet Paşa’ı Stadyomda 100 Bin Kişi Alkışladı”, *Cumhuriyet*, S. 2663, 5 Ekim 1931, s. 1.

edemiyorum” ifadelerini kullanmıştır. Ona göre “*cedlerinin kemiklerini muhtevi bulunan topraklarda, yaşamak için muhacirlerin izhar edecekları tabî arzu o kadar muhip bir muhaceret felâketi ihdas edecekti ki bu hâl*”, Yunanistan’ı iktisadi açıdan zorlamakla kalmayacak Yunanistan’ın Balkanlardaki siyasi vaziyetini de tehlikeye düşürecek²⁵. Yunan Başvekili makalesinin sonunda, Türk-Yunan dostluğunun her gün bir kat daha kuvvetleneceğini ve bunun, dostluğu meydana getirmeye çalışanların bile düşünemeyecekleri kadar büyük ve feyizli neticeler ortaya çıkaracağını ifade etmiştir²⁶.

Venizelos, 19 Ağustos 1928 seçimlerinde elde ettiği başarının bir benzerini 5 Eylül 1932’de gerçekleştirilecek olan seçimlerde de devam ettirmeyi ve iktidarını güçlendirmeyi hedeflemekteydi. Venizelos 1932 seçimlerine yönelik propaganda çalışmalarına Ağustos ayında Selanik’ten başlamış ve konuşmasında iktidarı döneminde sağlanan Türk-Yunan dostluğuna değinmeyi tercih etmiştir. Selanik’te halk tarafından büyük bir coşku ile karşılanan Venizelos, Beyaz Kule meydanında önemli bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında Yunanistan’ın iktisadi durumuna değinen Venizelos, daha sonra Türk-Yunan dostluğundan bahisle iki ülke arasında yapılmış olan deniz itilâfnamesinin ülke ekonomilerinin gelişimi için büyük faydalar sağlayacağına değinmiştir²⁷. Venizelos, Golos şehrindeki muhacir mahallesini ziyaret ettiği sırada halka hitaben gerçekleştirdiği nutukta ise Türkiye ile Yunanistan arasındaki itilâfnamelerin imzalanması zaruretini ve bu itilâfnamelerin iki hükümetin ilişkilerinde meydana getirdiği olumlu gelişmelerle tarafların bundan elde ettiği faydayı izah etmiş, bu sözler halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır²⁸. Aynı günlerde Cenevre’de yabancı gazete temsilcilerini kabul eden Türkiye Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, yaptığı açıklamada Türk-Yunan ilişkilerinde mevcut olan dostluk ve samimiyetten dolayı memnuniyetini belirterek Türk-Yunan yakınlaşmasının kat’i olduğunu ve iki komşu cumhuriyetin “*sıkı dostluk ve teşriki mesâisinden*” ortaya çıkan fayda ve menfaatlere değinmiştir²⁹.

Venizelos ve kabinesinin 1928’den 1932 yılına kadar yapmış olduğu faaliyetlerin yer aldığı, 300 sayfa ve 21 bölümden meydana gelen kitapta, son 4 yılda Türkiye ile sürdürülen ilişkilere de değinilmiş ve bu kısımlar, *Messenger d’Athènes* gazetesinde yayımlanmıştır. Kitabın “*Venizelos İş Başına Geçtiği Zaman Yunanistan Ne Halde İdi?*” başlıklı kısmında, “*Anadolu felâketinden sonra Büyük Yunanistan siyasetinin*” bittiği ancak “*bu emsâlsiz fecî mağlubiyete ve felâkete rağmen*” Lozan Antlaşması’yla, Yunanistan’ın Avrupa’da ele geçirmiş olduğu arazinin önemli bir kısmının muhafaza edildiği, Türkiye’de bulunan Yunan vatandaşlarının da mübadele kapsamında Yunanistan’a yerleştirilebildikleri belirtilmiştir. Harbin sonunda Yunanistan’ın Anadolu’dan çekilmesi, Anadolu Rumlarının Yunanistan’a yerleşmesi, Avrupa’nın iktisadi ve siyasi durumu, Yunanistan’ın 1920 sonlarına kadar takip ettiği “*Osmanlı İmparatorluğu dâhilinde toplu bir halde nerede Rum halkı varsa o araziye Yunanistan hudutları içine almak olan harici siyasetin*” sona ermesine neden olmuştu. Venizelos’a göre Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki “*tarihi davanın kat’i hükmü Avrupa’da ekseriyetle Yunanlıların ve Asya’da da Türklerin hâkimiyeti suretiyle*” karara bağlanmıştı ve bu nedenle Yunanistan için yeni bir dış siyaset yöntemine başvurulması gerekmektedir.

Kitabın “*Türk Yunan Münasebâtı Ne Vaziyette İdi?*” başlıklı kısmında ise Anadolu faciasından sonra Türkiye Yunanistan ilişkilerinin iyi olmadığı, 1924’ten 1928’e kadar Türk-Yunan Mübadele Komisyonu’nda yürütülen işlerde bir adım bile ilerleme kaydedilemediği belirtilmiştir. Bu kısımda Rum patriğinin Türkiye’den çıkarılması, İstanbul Rumlarının Yunanistan’a dönmesi, etabli meselesi, iki ülke arasındaki sorunların ve emniyetsizliğin birer delili olarak gösterilmiştir. Çözümüne kavuşturulamamış mâli meselelere dair yapılan müzakerelerden ise olumlu bir netice alınamamıştı. Bu durum, her iki ülke için sorun teşkil etse de Türk İtalyan muahedesinin imzalanması, Yavuz zırhlısının

²⁵ Yunan basınında mübadil Rumlara dair Venizelos’a yöneltilen eleştiriler için bkz. “Türk Yunan Dostluğu M. Venizelos Muhafif Gazetelere Cevap Veriyor”, *Akşam*, S. 4672, 12 Ekim 1931, s. 1-2. Venizelos, Türkiye yapacağı ziyaretin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına tesadüf etmesi nedeniyle aşırı milliyetçiler tarafından eleştirilmiş hatta alay konusu edilmişti, bkz. Damla Demiröz, *a.g.e.*, s. 100.

²⁶ “Mühim Bir Makale M. Venizelos Diyor Ki: İki Dost Memleket Arasındaki Münasebet... İstikbalde Çok Büyük ve Zengin Semereler Doğuracaktır”, *Vakit*, S. 4942, 12 Ekim 1931, s. 1, 6.

²⁷ “M. Venizelos Selânikte İlk Propaganda Nutkunu Söyledi”, *Son Posta*, S. 753, 29 Ağustos 1932, s. 3.

²⁸ “Türk Yunan dostluğu M. Venizelos Golos’ta muhacirlere mühim bir nutuk irat etti”, *Akşam*, S. 4527, 21 Mayıs 1931, s. 1.

²⁹ “Tevfik Rüştü beyin beyanatı”, *Akşam*, S. 4527, 21 Mayıs 1931, s. 1.

tamir edilmeye başlanması, Türkiye'nin psikolojik açıdan Yunanistan'a karşı güçlenmesine neden olurken, Yunanistan'ın takip ettiği siyasetin yanlışlığını da ortaya çıkarmıştı. “Yunanistan'ın Türkiye'ye Karşı Vaziyeti” başlıklı kısımda ise Venizelos'un hükümetin başına geçmesiyle birlikte iki ülke arasında başlayan yakınlaşma sürecine şu sözlerle değinilmiştir; “Mösyö Venizelos böyle bir vaziyet karşısında hükümetin başına geçmişti ve 22 Temmuz 1928'de söylemiş olduğu nutukta, Türkiye'ye karşı programını şöyle izah ediyordu: Cumhuriyet Türkiye'si ile sadece dostane değil, fakat kabil olduğu kadar dost münasebet tesis ve idame etmek istiyoruz. Türkiye'nin topraklarımızda gözü olmadığını biliyoruz, buna mukabil bizim de onun topraklarında gözümüz olmadığına emin olabilir. İki devlet münasebetlerini dostane bir esas üzerine hallederek, iktisadi ve ticari münasebetlerinin mütekâbilen inkişâfına yardım ederlerse, kendilerinin daha ehemmiyetli ve kuvvetli iki âmil olacakları şüphesizdir. Muallakta kalan mübadele işlerini halletmeye muvaffak olduktan sonra halledemediğimiz meseleleri hakeme havale suretiyle bu kabildir. Türkiye ile gayet geniş ve uzun vadeli bir dostluk ve hakem muahedesi imzalamaya hazırız”. Kitapta son olarak Venizelos'un Ankara ziyareti ve bu ziyaret sırasında imzalanan muhtelif muahedeler ve mukavelelere değinilmektedir³⁰.

Öte yandan Venizelos hükümetine muhalif fırkalardan Cumhuriyetçi, Çiftçi ve İşçi Fırkası'nın lideri olan Papanastasyo ise “eskiden beri bir Türk Yunan dostluğuna taraftar” olup, iki ülke arasında kurulan dostluk ilişkilerinin sadece Venizelos'un başarısı ve siyaseti olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, Son Posta gazetesinin muhabirine verdiği demeçte ayrıntılarıyla dile getirmiştir.

Papanastasyo, Türk gazeteciye verdiği demece şu sözlerle başlamıştır; “Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan itilâflar yalnız Venizelos'un şahsi siyaseti değildir. Bu mesele artık Yunanistan'da milli bir siyaset olmuştur”. Papanastasyo'ya göre Yunanistan'daki bütün fırkalar bu dostluğu arzu etmekteydi. Bu konuda gündeme gelen az sayıdaki itiraz ise genel olarak dostluk aleyhtarlığı şeklinde olmayıp daha ziyade “hesapların tasfiyesi gibi ikinci derecede meseleler hakkındadır”. Papanastasyo'nun ifadelerine bakılacak olursa Türkiye-Yunanistan dostluğu ilk olarak kendisinin kabine reisi olduğu dönemde, Türkiye Hariciye Vekili Tefrik Rüştü Bey'in Muhtelit Mübadele Komisyonu'nun Türk heyeti reisi sıfatıyla Atina'ya gelmesiyle başlamıştır. Bu dönemde iki ülke arasında sürdürülen görüşmeler, Papanastasyo'nun hükümetten çekilmesiyle birlikte kesintiye uğramıştır. Bu süreçte yapılan görüşmelerde “mübadele işleri tamamen halledilip iki millet arasında ihtilâfa sebep olacak mesele kalmadığından bugünkü dostluğun temeli sağlam olarak atılmıştır. Bunların bozulmasına artık imkân yoktur. Ben de hükümete gelsem benim de yapacağım şey, samimi ve dostane olan münasebatımızı her an ileri götürmeye uğraşmak olacaktır”. Ona göre Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin olumlu bir şekilde seyretmesi, bütün Balkan hükümetleri arasındaki ilişkilerin düzelmesine ve Balkan Birliği fikrinin kuvvet bulmasına sebep olmuş, Balkan Birliği'nin temelini bu iki devlet atmıştır. Balkan hükümetleri arasında yapılacak itilâflar ve dostluklar neticesinde Balkanlara dışarıdan hiçbir devletin müdahalesine imkân kalmayacak ve Balkan devletleri arasında “pek hayırlı işlerin görülmesine muvaffakiyet hâsıl olacaktır”. Nitekim bu durumun yansımaları, Cenevre Konferansı'nda açıkça görülmüştü. Türkiye ve Yunanistan'ın iki komşu olarak aynı coğrafyayı paylaşması ve geniş sahillere sahip olmaları ticari ilişkilerin geliştirilmesine uygun olduğu için yapılan itilâflar, Türk ve Yunan milletlerinin refahını temin etmesi açısından son derece önemlidir. Papanastasyo, konuşma sırasında Atatürk hakkındaki düşüncelerini ise şu ifadelerle dile getirmiştir; “Bizim, Gazi Mustafa Kemal Hz. lerine itimadımız fevkalâdedir. Müşarünileyhin harikalar yaratan ve emsaline tarihte pek az tesadüf edilen dehalarıyla hiç yoktan bugünkü Türkiye gibi çok ileri ve medeni bir devlet ve milleti, inanılmayacak kadar az bir zamanda meydana getirmiştir”. Papanastasyo'nun Türk-Yunan dostluğundan en büyük arzusu ise bunun “bütün milletlere ve bilhassa Balkan hükümetlerine bir misal” olmasıdır.

Muhabir, Papanastasyo ile yaptığı görüşmenin ardından Türk-Yunan dostluğuna dair Atina'daki siyasi ve ticari çevrelerin tutumlarına da değinmiştir. Yunan hükümeti, kısa bir süre içerisinde Atina'ya gelecek olan İsmet Paşa ve Hariciye Vekili Tefrik Rüştü Bey'in burada kabul ve ikametleri için yapılan hazırlıklara büyük bir önem ve özen göstermiştir. Yunan hükümeti, Türk ricalinin ikametleri

³⁰ “Venizelos ne yaptı? Türklerle Yunanlıların tarihi davası Avrupada Yunanlıların Asyada Türklerin hakimiyetile halledilmiş...”, *Vakit*, S. 5269, 9 Eylül 1932, s. 8.

için Atina'nın en güzel binalarından biri olan Petit Palais Otelini tahsis etmiş, otel hususi bir itina gösterilerek tefriş ve tanzim olunmuştur. "Ben burada bütün mahafille temaslarıma devam ediyorum" diyen muhabirin gözlemlerine göre, özellikle Yunanistan'daki ticari faaliyetlerin önemli bir kısmını elinde bulunduran çevreler, Türk-Yunan dostluğunun "devamını şiddetle arzu etmektedir". İki ülke arasındaki dostluğun Yunanistan kamuoyunda genel bir kanaat haline geldiğini ifade eden muhabir, Atina'da görüştüğü "mühim bir şahsiyetin, gerek iki hükümetin menfaatleri, gerekse Balkanlarda emniyet havasının tezayüdü noktasından Türk-Yunan dostluğunun kıymetli bir misal olduğunu" belirtmiş ve görüşme şu şekilde devam etmiştir; "Bugün Yunanistan'da bir buçuk milyon halkın ana lisanı Türkçedir. Bunlar kendi aralarında her zaman Türkçe konuşurlar. Bu miktar, Yunanistan nüfusunun dörtte birini teşkil etmektedir. Türkiye Başvekili İsmet Paşa buraya gelince siz de benim gibi göreceksiniz ki gerek bu halk gerekse bütün Yunanistan candan bir istikbal tezahürü yapacaktır. O vakit siz de kani olacaksınız ki bugün artık Türk-Yunan dostluğu, Yunanistan'ın milli bir arzusu gibidir"³¹.

İsmet Paşa'nın Atina ziyareti öncesinde Yunanistan muhalif lideri olan Tsaldaris de Papanastasyo ile benzer düşüncelere sahiptir. Tsaldaris, Türk-Yunan dostluğu siyasetinin yalnız hükümetin değil tüm siyasi partilerin ortak hedefi olduğunu ifade etmiştir. Eski hesapların kapandığını, olan bitenin kabul edildiğini vurgulayan Tsaldaris, bu dostluğu geliştirmenin tüm partilerin beklentisi olduğunu belirtmiştir³². Atina'da yayınlanmakta olan Proje gazetesinin İstanbul muhabiri Spanudi'nin Atatürk ile yaptığı mülakat ise Mustafa Kemal'in iki ülke arasındaki dostluğa dair görüşlerini içermesi bakımından önemlidir. Spanudi, "yeni Türkiye'yi kuran Büyük İslahatçının canlı bir portresini" çizdikten sonra kendisinin Yunanistan hakkında sarf ettiği sözlere değinmektedir. Spanudi'nin hangi fırkaya mensup olursa olsun her Yunanlının Türk-Yunan dostluğundan fevkalâde derin bir bahtiyarlık duyduğunu belirten sözleri üzerine Mustafa Kemal, "bu dostluk çok güzel bir eserdir. Bir kuvvet bir teminattır" ifadelerini kullanmıştır³³.

2. Türkiye Yunanistan İlişkilerinde Bir Dostluk Platformu Olarak Tiyatro Sahnesi

Eleftherios Venizelos, seçimlerde elde ettiği başarıyla 19 Ağustos 1928 tarihinde Yunanistan siyasetinin başına geçmiş ve ülke tarihinin en güçlü karakterlerinden biri haline gelmiştir. Seçim sonucu pek şaşırtıcı olmasa da seçim kampanyasına Selanik'ten başlayan Venizelos'un kendisini dinleyen kalabalığa sarf ettiği ifadeler ise hayli dikkat çekici olmuştur. Nitekim bir zamanlar Megali İdea'nın en ateşli savunucusu olan Venizelos, Türkiye'ye uzlaşma çağrısı yaptığı bu konuşmada gündemdeki sorunların ekonomik olduğunu ifade etmiş ve bunların kolaylıkla aşılabileceğini belirtmiştir. Seçimlerin ardından Başbakan olarak göreve başlayan Venizelos'un ilk işlerinden biri de mevkidaşı İsmet Paşa'ya Türkiye ile iyi ilişkiler kurma isteğini belirten bir mektup kaleme almak olmuştur. İsmet Paşa ise 27 Eylül 1928 tarihli cevabî mektubunda benzer düşüncelere sahip olduğunu belirtirken mübadeleden kaynaklanan mâli konuların çözüme kovuşturulmasıyla birlikte iki ülke arasındaki yakınlaşmanın siyasi ve diplomatik anlamda da sağlanabileceğinin altını kalın bir şekilde çizmiştir. Elbette ki bu siyasi ve diplomatik yakınlaşma spordan³⁴ tiyatroya, matbuattan sinemaya kadar oldukça geniş bir alana yayılmıştır. İki ülke arasında kurulan dostluğun temellerini sağlamlaştıran en önemli araçlardan biri de dönemin kamuoyunda "sanat mübadelesi" olarak ifade edilen tiyatro olmuştur. Aslına bakılırsa bu sanat mübadelesi, İsmet Paşa riyasetindeki Türk heyetinin Atina'ya gerçekleştirdiği ziyaret ile birlikte başlamıştı. İsmet Paşa ile birlikte Atina'ya giden "Ses kraliçesi Hudadat Şakir Hanımla tanburi Refik ve arkadaşları" tarafından Yunanistan başketinde verilen konser büyük bir ilgi görmüştür. Nazırlar ve sanatkârlar, mûsikişinaslarımızı bilhassa Hudadat Hanımı takdir ve tebrik etmişler, konserin tekrarını istemişlerdir. Bu ilgi ve alaka karşısında Türk sanatçılarımızın kısa süre içerisinde Atina ve Pire'de birer konser daha vereceği belirtilmiştir³⁵.

³¹ "Türkiye Yunanistan Dostluğu ve Muhalif Fırkalar Muhalif Fırka Lideri M. Papanastasyo (Son Posta) Muharririne Kanaatlerini İzah Ediyor", *Son Posta*, S. 421, 26 Eylül 1931, s. 1, 6.

³² Özlem Arapözengi, *a.g.t.*, s. 38.

³³ "Gazi Türkiyesi ve Yunanistan", *Son Posta*, S. 773, 18 Eylül 1932, s. 2.

³⁴ Mustafa Mutlu, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 70, 2022, s. 339-354.

³⁵ "Ses ve musiki sanatçılarımızın Atinadaki muvaffakiyetleri", *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.

Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan bu olumlu gelişmelerin üzerinden çok geçmeden, her iki ülkenin tiyatro sahneleri karşı tarafın sanatkârlıklarının ağırlandığı, aynı anda Türkçe ve Yunanca oyunların oynandığı ve üst düzey bürokratların katılım gösterdiği önemli bir dostluk platformu haline gelmiştir. Bu dönemde, tiyatro sahnelerinin en önemli aktörleri ise Türkiye’den Raşit Rıza, Yunanistan’da ise Elena Halkusi ile Helen Papadakis olmuştur. Raşit Rıza’nın tiyatroculuk kariyerinde en fazla sahne aldığı dönem 1930’lu yılların ilk yarısı olmuş³⁶, bu dönem Raşit Rıza için zahmetli turne yolculuklarının adeta birbirini kovaladığı uzun bir süreç haline gelmiştir. Raşit Rıza ve ekip arkadaşlarının 7 Mart 1931 tarihinde İstanbul’dan Romanya vapuru ile çıktıkları yolculuğun başlangıç noktası Atina ve Garbi Trakya olup bu uzun yolculuk, aynı yılın sonunda Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İzmir, Zonguldak, Ankara, Mersin, Adana ve Bursa turneleriyle tamamlanmıştır³⁷.

Aslına bakılırsa Raşit Rıza ve tiyatro heyetinin Atina’ya gideceğine dair ilk haberlere dönemin gazetelerinde 1930’un ortalarından itibaren rastlanmaktadır. Konuyu ilk kez Vakit gazetesi 28 Temmuz 1930 tarihinde “*Raşit Rıza Trupu Atina ve Selanik turnesine mi çıkacak?*” başlığı altında sütunlarına taşımıştır. 1930’un ilkbaharında doğu turnesine çıkan Raşit Rıza ve ekibi, temmuz ayında İstanbul’a dönmüş, kısa bir süre sonra sahne alacağı İzmir ve Bursa turnelerine hazırlanmaya başlamıştır³⁸. Ancak gündemdeki en önemli konu Raşit Rıza ve ekibinin Yunanistan’a gidip gitmeyeceği ile ilgiliydi. Nitekim Atina ve Selanik’te 15 oyun sahnelemek için bir davet alan Raşit Rıza’nın bu davete henüz cevap vermediği belirtilmekteydi³⁹. Aynı tarihlerde Yunanistan’dan Teatr dö Bozar’ın iki önemli artisti Gavriyelidis ve Nezer’in de ekip arkadaşları ile birlikte İstanbul’a gelmesi yönünde bazı girişimler olmuş⁴⁰, bu hususta İstanbul Rumlarının ilgi ve talebi göz önüne alınarak bu girişimin hayata geçirilmesi planlanmıştır⁴¹.

Kamuoyunda ilk kez gündeme gelen bu haberin üzerinden yaklaşık üç ay geçmiş olmasına rağmen Raşit Rıza ve arkadaşlarının Atina yolculuğu hakkında herhangi bir gelişme yaşanmamıştı. Raşit Rıza, 1930’un Kasım ayı başında Son Posta gazetesi ile bir röportaj gerçekleştirmiş ve muhabirin kendisine yönelttiği sorular daha ziyade bu konu hakkında olmuştur. Röportajda ilk olarak Beyoğlu Fransız Tiyatrosu’ndaki temsillere ne zaman başlayacağı sorulan Raşit Rıza, “*Bu ayın 13. Perşembe günü akşamı*” cevabını vermiştir. Bu temsillerin ne kadar devam edeceği sorusu üzerine ise “*Yunanistan’dan davet edilmiş olduğum için, İstanbul’da şimdilik bir haftadan fazla kalamayacağım*” ifadelerini kullanmıştır. Röportaj, açılan bu yeni bahis üzerinden sürmüş, muhabirin sıradaki sorusu da Yunanistan’a hareket tarihi hakkında olmuştur. Hareket gününün bu hafta içerisinde belli olacağını belirten Raşit Rıza, Atina’daki acenteden cevap beklediğini ifade etmiştir. Bu hususta Raşit Rıza’ya yöneltilen son soru ise şu olmuştur; “*Yunanistan’da ne gibi eserler oynamak arzusundasınız?*”. Bu hususta bir risk almak istemediği ve aynı zamanda milli değerleri ön plana çıkaracak oyunlar oynamayı planladığı anlaşılan Raşit Rıza, “*en iyi oynadığımızı farz ettiğim ve bizim mahalli tiplerimizi yaşatan eserleri oynamak istiyorum*” der ve şu oyunları sıralar; “*Mesela: Hisse-i Şayia, Kayseri Gülleri, Sekizinci, Taş Parçası*”⁴².

Bu davet görece geç olsa da karşılık bulmuş ve 7 Mart 1931 tarihinde Raşit Rıza ile birlikte Dürnev, Hülya, Şevkiye, Şükran, Lusi ve Leyla Hanımlar ile Ertuğrul Sadi, Celal, Muammer, Mehmet, Salahi ve Kemal Beyler Recel Karol isimli vapur ile Pire’ye hareket etmiştir⁴³. Yaklaşık 36 saat süren yolculuğun ardından sabahın ilk ışıklarıyla karaya ayak basan heyet, ilk olarak bir otele yerleşmiş, Raşit Rıza öğleden sonra Türk Cumhuriyeti Konsolosu Enis Bey’i ziyaret etmişti. Türk tiyatro ekibine

³⁶ Raşit Rıza hakkında biyografik bilgi için bkz. Hakan Şallı, “Raşit Rıza Samako (1890-1961)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/rasit-riza-samako-1890-1961/>, (Erişim Tarihi:12.05.2024).

³⁷ “Raşit Rıza Bey Temsil Heyeti Vaki Davet üzerine Bugün Atina’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2454, 7 Mart 1931, s. 1-2.

³⁸ “Eliza Hanım Tekrar Sahneye Dönmek İstedğini Raşit Rıza’ya Bildirdi”, *Cumhuriyet*, S. 2244, 6 Ağustos 1930, s. 2.

³⁹ “Raşit Rıza Trup Atina ve Selanik turnesine mi çıkacak?”, *Vakit*, S. 4508, 28 Temmuz 1930, s. 5.

⁴⁰ “Raşit Rıza Projelerini Anlatıyor Yunanistan’la Tiyatro Mübadelesi Başlıyor”, *Son Posta*, S. 104, 8 Teşrinisâni 1930, s. 7.

⁴¹ “Darülbedayi Yunanistan Turnesine Çıkmak İstiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2244, 6 Ağustos 1930, s. 2.

⁴² “Raşit Rıza Projelerini Anlatıyor Yunanistan’la Tiyatro Mübadelesi Başlıyor”, *Son Posta*, S. 104, 8 Teşrinisâni 1930, s. 7.

⁴³ “Raşit Rıza Trupu Atina’ya Gitti”, *Milliyet*, S. 1822, 8 Mart 1931, s. 6; “Raşit Rıza Bey Gitti”, *Son Posta*, S. 222, 8 Mart 1931, s. 3.

eşlik eden Cumhuriyet gazetesi muhabirinin aktardığına göre “*oradan çıkınca bir gazeteci istilası karşısında kaldık. İstanbul’da gazetecilerin çokluğundan şikâyet edenler gelsinler de görünsünler. Dört saatir gelen gelene. Atin matbuatının bugünkü meselesi yalnız biziz*”⁴⁴.

Cumhuriyet gazetesi ilk kez Yunanistan’a gidecek olan Türk temsil heyetine “*muvaffakiyetler temenni ederken*” Atina’da karşılama töreni gerçekleştirileceğini, “*Yunan tiyatro ve güzel sanatlar teşekkülleri tarafından Raşit Rıza trupuna ziyafetler*” verileceğini belirtmiştir. İlk temsili Atina’da verecek olan ekip devamında Pire, Selanik ve Kavala’da sahne alacaktı. Reşat Nuri’nin Taş Parçaları, Mahmut Yesari Bey’in Afacan’ı ve Fransızcadan tercüme edilerek hazırlanan Samson isimli eserler, turne kapsamında sahnelenecek oyunlardı⁴⁵. Atina’da ilk olarak Samson piyesi sahnelenmiş, Yunanistan başkentindeki bütün gazeteler Raşit Rıza ve heyetinin gelişini memnuniyetle karşılarken, Türk tiyatrosunun gösterdiği gelişimden övgüyle söz etmişti. İlk temsilini Olimpia Tiyatrosu’nda veren Raşit Rıza’yı izlemeye gelenler arasında Türkiye Sefiri Enis Bey’in yanı sıra Papa Anastasyo, sefaret erkânı ve ayan azası ile birlikte Başbakan Venizelos bulunmaktaydı⁴⁶. “*Tiyatro lebalep dolmuş, temsilden hâsıl olan intiba ise umûmîyetle mükemmel*” olmuştu. Atina gazetelerinin tiyatro eleştirmenleri, bu temsil için gayet olumlu makaleler neşretmiştir. Oyunun ardından Yunan Muharrirleri Heyeti ile Yunan Artistleri Trupu Tiyatro İdaresi ve birçok resmi görevli tarafından Türk oyunculara buketler verilmiştir⁴⁷.

Raşit Rıza ve heyeti, Atina’da bulunduğu süre içerisinde sergiledikleri oyunların yanı sıra Yunan bürokratlarla da birçok görüşme gerçekleştirmiş, hemen hemen tüm Atina gazetelerinin “*en mühim havadis*” haline gelmişlerdi⁴⁸. Raşit Rıza bu kapsamdaki ilk görüşmesini 15 Mart günü Yunan Muavenet-i İhtimaiye Nazırı ile gerçekleştirmişti. Nazır, Türkçe olarak yarım saatten fazla süren bu görüşmede sanat ve edebiyat adamlarının iki ülke arasındaki dostluğu geliştireceğini, kalem ve sanayi erbabının da bu dostluğu pekiştireceğini ifade ederken, Türk tiyatro heyetine Yunanistan’da bulunduğu süre zarfında tüm kolaylıkların gösterileceğini belirtmiştir. Bir sonraki günün akşamında Sanayi-i Nefise Birliği’ne davet edilen Raşit Rıza, daha sonra Yunanistan Dâhiliye Nazırı tarafından kabul edilmiştir⁴⁹.

Raşit Rıza ve heyeti Yunanistan’daki ikinci haftalarını geride bırakırken Atina Sanatkârlar Birliği’nin konuğu olmuş, kendileri için bir ziyafet verilmişti. “*En yüksek Yunan artistleri ve gazetecilerin*” davet edildiği bu ziyafet, oldukça samimi bir ortamda geçmiş, birçok konuşma gerçekleştirilmiş hatta ertesi gün yayınlanan gazeteler bu konuşmalara geniş bir yer ayırmıştı. Öte yandan Raşit Rıza ve arkadaşlarının sahne aldığı bir diğer şehir de Atina ile Pire arasında yer alan ve 100.000 nüfusun tamamını muhacirlerin oluşturduğu Kokinya olmuştur. Rumca’dan ziyade Türkçe’nin konuşulduğu şehir “*pastırmacı dükkânları, Adanalı kebabçıları, ince sazlı gazinoları*” ile Türk tiyatrocular için yadırganacak bir yer olmamıştı. Hal böyleyken tiyatro hınca hınç dolmuş, sanatkârlar alkışlanmış ve hatta “*kıyametler kopmuştu*”. Daha sonra Selanik’e geçilmiş, burada “*Yunanlıların Leblebici’yi oynayan Dramalis ismindeki*” aktör ile Türk tiyatro heyeti, müşterek bir oyun sahnelemiştir. Yunanlıların çok istediği bu müşterek temsili “*her halde tuhaf bir şey*” ifadeleriyle yorumlayan Cumhuriyet gazetesi, satışa çıkan biletlerin kısa sürede tükendiğini belirtmiştir⁵⁰.

Aslına bakılırsa, Raşit Rıza ve ekibinin Yunanistan turnesinden önce bu adımı ilk olarak Yunan tiyatrocular atmıştı. 1930’un sonlarında İstanbul’a gelen ve yaklaşık bir buçuk ay boyunca şehirde temsiller veren Yunan tiyatro kumpanyasının faaliyetleri, dönemin basınında kendisine yer bulmuştur.

⁴⁴ “Raşit Rıza Atina’da Büyük Bir Hüsni Kabul Gördü”, *Cumhuriyet*, S. 2462, 15 Mart 1931. s. 4.

⁴⁵ “Raşit Rıza Bey Temsil Heyeti Vaki Davet Üzerine Bugün Atina’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2454, 7 Mart 1931, s. 1-2.

⁴⁶ “Raşit Rıza Temsil Heyeti Atina’da M. Venizelos İlk Temsilde Hazır Bulundu”, *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3472, 15 Mart 1931, s. 1; “Raşit Rıza Atina’da Büyük Bir Hüsni Kabul Gördü”, *Cumhuriyet*, S. 2462, 15 Mart 1931. s. 4.

⁴⁷ “Raşit Rıza Trupu İlk Temsilde M. Venizelos da Bulundu”, *Milliyet*, S. 1828, 14 Mart 1931, s. 1.

⁴⁸ “Raşit Rıza Trupu Yunanistan Turnesine Çıktı”, Resimli Uyanış *Serveti Fünûn*, S. 1804-119, 12 Mart 1931, s. 236.

⁴⁹ “Raşit Rıza Atina’da Nazırlar Tarafından Kabul Edildi”, *Cumhuriyet*, S. 2463, 16 Mart 1931, s. 2.

⁵⁰ “Raşit Rıza Heyeti Atina’da Büyük Rağbet Gördü Sanatkârlarımız Türklük Namına Kıymetli Bir Propaganda Vesilesi Oluyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2472, 25 Mart 1931, s. 4.

Ancak bu kumpanyanın daha ziyade İstanbul'daki Rum vatandaşlar için sahne aldığı, oyunlara resmi katılımların olmadığı anlaşılmaktadır⁵¹.

Raşit Rıza'nın 1931 ilkbaharındaki Yunanistan turnesinin ardından, İstanbul'da Avrupalı tiyatrocuların sahne alması için çalışmalar yürütülme başlamıştır. Bu kapsamda özellikle İstanbul Fransız Tiyatrosu Müdürü, tiyatro heyetleriyle görüşmek üzere Avrupa seyahatine çıkmıştır. Yapılan görüşmelerin ardından İstanbul'a gelecek ilk tiyatro heyetinin Atina'da Madam Papadakis'e ait komedi grubu olduğu belirtilmiştir.

Bu komedi heyetini, Kandiyoti Yunan Opereti takip edecek olup İstanbul'da 40 gün kalmaları planlanmıştır. Ardından Viyana Operası, Fransız Madam Robine ve Hugette ex-Duflos kumpanyaları, Foliberjer Revüsü de bu kişiler için İstanbul'a davet edilmişler ve ekipler bu davetleri kabul etmişlerdir. Öte taraftan konser vermek üzere birçok yabancı müzisyen de İstanbul'a davet edilmiştir⁵². Bu davetlerin ardından ve kararlaştırıldığı üzere "*Yunanistan'ın tanınmış tiyatro heyetlerinden Papadakis grubu*" 11 Ekim 1931 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Tiyatro heyeti temsililerine Henry Bataille'in Şefkat piyesiyle başlamıştır⁵³.

Temsillerden önce Yunan artist Papadakis ve arkadaşlarının şerefine Garden Bar'da bir çay ziyafeti verilmiştir. Tiyatro müdürlüğü, gazetelere gönderdiği davetiyede Papadakis'in tiyatro müdürlüğü tarafından matbuata takdim edileceğini bildirmiş ve gazeteciler Yunan sanatçılara büyük bir ilgi göstermiştir⁵⁴. "*İki Dost Millet Arasında Sanat Temasları*" başlıklı haberde ise tiyatro sahnesinin meydana getirdiği yakınlaşmanın etkilerinden söz edilmektedir.

İsmet Paşa'nın Atina ziyareti münasebetiyle verilen bir temsilde rol almak üzere davet edilen Darülbedayi sanatkârlarından Bedia Muvahhit Hanım, başarılı temsilinin ardından İstanbul'a dönmüştür. Bedia Muvahhit Hanım ile beraber 1930 yılında İstanbul'da sahne alan ünlü Yunan artistlerinden Periklis Gavrilidis'in riyasetinde bir Yunan tiyatro heyeti de şehre gelmiştir. Dokuzu kadın olmak üzere yirmi sanatkârdan müteşekkil olan tiyatro grubunda Yunanistan'ın en genç ve tanınmış sanatkârlarından Helen Papadakis de bulunmaktaydı. Yunan artistler, İstanbul'da Darülbedayi sanatkârları tarafından samimi bir şekilde karşılanmış, Türk sanatkârlar Papadakis'e üzerinde "*İstanbul'a hoş geldiniz*" cümlesi yazılı bir kart ilişirmiş ve aynı zamanda güzel bir buket vermişlerdir.

Papadakis İstanbul'a ayak basar basmaz kendisiyle görüşen Vakit gazetesi muhabirine şu açıklamayı yapmıştır; "*İstanbul'a ilk defa geliyorum. Fakat vapurdan gördüklerim bile şehrinizin güzelliği hakkında okuduklarım ve işittiklerimin ve aslen İstanbullu olan pederimin bana söylediklerinin hiç de yanlış olmadığını anlamam için kâfidir. Türk sanatkâr arkadaşlarımla beni karşılamak üzere gelmeleri ve hakkımda gösterdikleri samimi alâka eseri beni çok mütehasşıs etti*". İstanbul'da bir ay boyunca sahne alacağını ifade eden Papadakis, repertuvarlarında altmış oyun olduğunu fakat en büyük arzusunun İstanbul'da Türk sanatkârlarla birlikte sahne almak olduğunu belirtmiştir. Bu hususta Bedia Hanım'la Atina'da görüştüğünü, Türk tiyatrocuların Türkçe oynadıkları bir piyeste Rumca rol almasında anlaştıklarını "*bundan başka milli bir Türk piyesinin Rumca bir tercümesini de oynamak istediğini*" belirtmiştir. Daha sonra Bedia Hanım'la görüşen muhabir, sanatkârdan Atina'daki izlenimlerine dair görüşlerini almıştır. Bedia Hanım, Atina'da ünlü Yunan tiyatrocular ile birlikte Otello piyesinde Türkçe olarak rol almış ve burada matbuat tarafından gösterilen ilgi ve alakadan son derece memnun olduğunu ifade etmiştir. Hatta oyunun sonunda Venizelos eşiyile birlikte Bedia Hanım'ı yemeğe davet ederek kendisini "*çok müteşekkir bırakan büyük bir nezaket eseri*" göstermişlerdir. Ayrıca Atina'daki Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu Enis ve Pire Konsolosu Muhittin Beyler sanatkâr ile yakından ilgilenmiştir. Bedia Hanım, Yunan matbuatının kendisine gösterdiği teveccüh karşısında büyük bir heyecana kapıldığını ifade etmiş hatta sahneye çıkacağı gece mahçup olmak korkusuna kapılmıştı. Oyundan sonra Venizelos kendisine çiçek hediye etmiş, nazırlar ise

⁵¹ "Yunan artistleri avdet ediyorlar", *Cumhuriyet*, S. 2399, 9 Ocak 1931, s. 3.

⁵² "Tiyatro Mevsimi Bu Sene Şehrimize Avrupanın Tanınmış Birçok Artistleri ve Maruf Temsil Heyetleri Geliyor", *Milliyet*, S. 20230, 5 Ekim 1931, s. 1, 5.

⁵³ "Bir Yunan tiyatrosu Bugün Şehrimize Geliyor", *Vakit*, S. 4941, 11 Ekim 1931, s. 3.

⁵⁴ "Yunan Artistleri Şerefine Verilen Çay", *Vakit*, S. 4945, 15 Ekim 1931, s. 1.

sahne kendisini tebrik etmişlerdir. Son olarak Atina’da iken kendisine Yunan Tiyatro Sanatkârları Birliği tarafından tiyatro sanatkârı diploması verilmiş ve birliğin azalığına seçilmiştir. Benzer bir misafirperverlik gösterilerek kendisiyle birlikte İstanbul’a gelen Yunan artistler için bir çay ziyafeti verilmesi planlanmıştır⁵⁵.

Papadakis ve arkadaşları, İstanbul’da uzun bir süre tiyatro severlerle buluşmuş fakat kendisi, Yunanistan’da yeni kurulan resmi tiyatroya davet edildiği için Türkiye’den ayrılmak zorunda kalmıştır. Yunan artistin isteği üzerine Halit Fahri Bey’in Sönen Kandiller isimli eseri, Atina’da oynanmak üzere Yunancaya tercüme edilmiştir.

Servet-i Fünûn yazarı Mehmet Selim’in ifadelerine göre “*Bu kış İstanbul’da verdiği temsillerle bize bir sanat baharı yaşatan Matmazel Helen Papadaki*” şehri o kadar çok beğenmiştir ki kendisiyle beraber sahne alan arkadaşları Yunanistan’a dönmeye rağmen Papadakis almış olduğu davete kadar İstanbul’da kalmayı tercih etmiştir. Mehmet Selim, Yunan artistin “*harikulâde hususiyetle oynayan, rollerini derin hassasiyetle canlandıran, şimdi yüksek ve zamanla daha çok yükselecek bir artist*” olduğunu ifade ederken aynı zamanda “*Sanatkârlık kabiliyetine güvenerek, manasız bir kibir maskesi takınmayan, asil bir tevazu ifadesiyle görünen, kibar, zarif, ince bir kadın*” olarak tanımlamaktadır. İstanbul’da gerek sanatkâr gerek insanî olarak silinmez bir hatıra bırakan Helen Papadakis, İstanbul’dan ayrılmadan önce şu ifadeleri kullanmıştı; “*Şehrinizde bulunduğum müddet içinde, hep sevinç duydum. Burada geçirdiğim günler, hayatımın en mesut kısmına dâhildir. Burada öyle samimi bir alâka, takdir, muhabbetle karşılaştım ki, bunu hiç bir zaman unutmam. Türkleri zaten severdim, böyle daha yakından tanıyınca, sevgim arttı. Hele lisanınız. Türkçe, çok güzel bir lisan. Öyle ahenkli konuşuluyor ki bir şey anlamıyorum, lâkin bu ahenk, kulaklarımda çok hoş akisler bırakıyor. Adeta musiki nağmeleri gibi*”. İstanbul’un her tarafını gezmek ve bir Türk ailesi ile tanışmak isteyen Papadakis bu amacına ulaşmasa da konuşmasına şöyle devam etmiştir; “*Mamafihi, gene geleceğim*”.

Mehmet Selim Bey, Papadakis’in Yunanistan’da kurulacak Milli Yunan Tiyatrosu için aldığı daveti genç yaşına rağmen sahip olduğu kabiliyet ve edindiği kıymete dair bir işaret olarak yorumlamıştır. Yazarın belirttiği bir diğer husus ise Papadakis’in talebi ile Yunancaya tercüme edilen Sönen Kandiller eserinin, İstanbul’da oynanmak istenmesine rağmen tercümenin tam olarak hazırlanamadığı, bu nedenle ilk kez Yunanistan’da oynanacağı olmuştur. Fakat Yunan artistin gelecek kış İstanbul sahnelerinde olacağını belirtmesi, oyunun İstanbul’da da oynanacağını göstermektedir⁵⁶. Öte yandan Raşit Rıza ve arkadaşları, Yunanistan turnesinin ardından İstanbul’a dönmüş ve kendisi için⁵⁷ “*temaşa sanatımızı harice ve memleketimizin dört bucağına götüren Raşid’i özlemiştik*” ifadeleri kullanılmıştır⁵⁸.

1931 yılında Raşit Rıza önderliğinde gerçekleştirilen turne, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin gidişatı ile paralel olarak ertesi yıl İstanbul’a taşınmıştır. Bu kez başrolde Raşit Rıza ile birlikte “*Yunanistan’ın maruf sanatkârlarından Matmazel Elena Halkusi*”⁵⁹ yer almaktaydı. İstanbul’da yayınlanan Rumca gazetelerin bu günlerdeki haberleri “*sahne hayatımızı yakından alakadar*” etmekteydi. Buna göre İstanbul’da bulunan yıldız sanatkâr Elena Halkusi, “*meşhur bir Yunan müellifine ait üç perdelik Bir Gece Bir Hayat*” isimli eseri Raşit Rıza ve arkadaşları ile sahneleyecekti⁶⁰. Böylece bir önceki yıl Darülbedayi sanatkârlarından Bedia Muvahhit Hanım’ın davet üzerine Atina’da Yunan artistleriyle birlikte oynadığı oyunlara “*Matmazel Elena Halkusi’nin Raşit Rıza Tiyatrosu’nda iştirak edeceği temsil ile*” mukabele edilmiş olunacaktı. Eser Türkçe olarak sergilenen “*yalnız Matmazel Elena Halkusi Rumca konuşacaktı*”.

⁵⁵ “İki Dost Millet Arasında Sanat Temasları”, *Vakit*, S. 4942, 12 Ekim 1931, s. 1-2.

⁵⁶ Mehmet Selim, “Matmazel Helen Papadaki 1932 de Tekrar Gelmek Üzere Şehrimizden Ayrıldı”, *Servet-i Fünûn*, S. 1842-157, 3 Aralık 1931, s. 2-3.

⁵⁷ “Raşit Rıza Temsillere Başlıyor”, *Cumhuriyet*, S. 2724, 6 Kânûnuevvel 1931, s. 4.

⁵⁸ “Raşit Rıza ve Arkadaşları Fransız Tiyatrosu’nda Temsil Vereceklerdir”, *Son Posta*, S. 491, 6 Kânûnuevvel 1931, s. 1.

⁵⁹ Halkusi’nin biyografisi için bkz. “Türkçe ve Rumca İlk Piyas Raşit Rıza Heyeti’nde Yarın Akşamki Temsil”, *Cumhuriyet*, S. 2858, 23 Nisan 1932, s. 2.

⁶⁰ “Sahnemizde Bir Yunan Piyası Matmazel Elene’yla Raşit Rıza Bey Tarafından Temsil Edilecek”, *Vakit*, S. 5115, 5 Nisan 1932, s. 6.

Türk ve Yunan tiyatro sanatçıları bir araya getiren bu oyunun sahnelenmesine karar verildiği sırada Halkusi ile bir röportaj gerçekleştiren Cumhuriyet gazetesi, temsilin bir gün öncesinde “*pek memnun ve heyecanlı*” görünen artist ile bir röportaj gerçekleştirmiştir. Halkusi, bu temsilin Türk-Yunan dostluğunu “*edebiyat ve sanat vadisinde takviyeye hizmet edecek*” önemli bir iş olarak görmekte ve bu nedenle “*derin bir haz duymaktaydı*”. “*Türk arkadaşlarla*” çalışmaktan dolayı oldukça keyifli olan Halkusi, Melas’ın sahnelenecek olan eserinin “*Türkiye’deki sanat muhiplerine ilk Yunan piyesini tanıttacağı*” için ayrıca mutluluk duymaktaydı. Öte taraftan aynı sahneyi paylaşacağı Türk artistler hakkındaki görüşlerini de dile getiren Halkusi, Raşit Rıza’nın “*öteden beri takdirkârı*” olmakla beraber kendisinin Avrupa’daki büyük sanatçılarla mukayese edilebilecek kadar önemli bir kişi olduğunu düşünmektedir. “*Onda bir sanatkâra has bütün meziyetler mevcut. Böyle yüksek bir yıldızla aynı sahnede karşılıklı oynamak benim için bir saadettir*” ifadelerini kullanan Halkusi diğer Türk artist Vedat Örfi Bey’i de öteden beri tanıdığını, kendisi hakkında “*Avrupa matbuatında çıkan sütun sütun yazıları*” okuduğunu sözlerine eklerken “*diğer sanatkârın da ne kıymetli arkadaşlar olduklarını provalar esnasında anladığını*” belirtmiştir⁶¹.

Yunan artist bir diğer röportajında “*Genç Türkiye’nin sanatkârlarıyla çalışacağımdan dolayı çok mesudum*” ifadelerini kullanmıştır. Raşit Rıza Bey’den “*tiyatro sahnesinde teşrik-i mesai*” teklifi gelince oldukça mutlu olan Halkusi, temsil için bir Yunan piyesinin tercümesini düşünmüş ve Melas’ın eserinde karar kılmıştır⁶². Öte yandan “*içtimai sahada iki ırk arasında büyük bir yakınlık*” bulunduğunu da sözlerine ekleyen Halkusi, ülke ilişkilerinin gelişimine katkıda bulunmak için “*birçok teşebbüs ve fikirlerinin*” olduğunu da vurgulamıştır⁶³. Halkusi ile Raşit Rıza, 24 Nisan 1932 tarihinde sahnelenecek oyun için yaklaşık olarak iki hafta boyunca prova yapmıştır⁶⁴. Cumhuriyet gazetesi, Raşit Rıza ve arkadaşlarının Türkçe ve Rumca temsil edeceği piyesi “*bu şekil, memleketimizde ilk defa görülecektir*” ifadeleriyle aktarmıştır. Aynı zamanda bu türdeki müşterek tiyatro temsillerinin “*birçok memleketlerde dostluk tezahürü*” olarak görüldüğü de belirtilmiştir. Oyun sırasında farklı iki dilin kullanılacak olması nedeniyle izleyicilere şu bilgilendirme yapılmıştır; “*İzleyicilerin piyesi daha iyi takip edebilmeleri için oyundan evvel piyesin hülasesını ihtiva eden ilanlar tevzi edilecektir*”⁶⁵.

Temsilin basındaki yansımalarına bakıldığında “*lisan ayrılığının sanatkârları karşılıklı konuşmalarda en ufak bir tereddüde*” düşürmediği, temsilin başından sonuna kadar ahenk içinde sürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak “*temsilin muvaffakiyeti yalnız bu noktadan değildir. Rol alan bütün sanatkârlar, esas itibarıyla rollerini benimsemişler, temsil ettikleri şahsiyetleri ayrı ayrı ve derece derece benimsemiş olarak hareket ettikleri gibi, eserin ruhunu ifadede de umûmî temsil noktasından, tam bir muvaffakiyet göstermişlerdir*”. Türk ve Rum seyirciler, sanatçıları sürekli alkışlarken, Bir Gece ve Bir Hayat’ın başarılı temsili ile güzel bir gece geçirmişlerdi⁶⁶. Helen Halkusi’ye verilen buket ise gecenin zarif hareketlerinden biri olmuştur⁶⁷. İstanbul’da yayınlanan Rumca gazeteler “*sanatkârların sahnede temin ettikleri ahenk ve muvaffakiyeti uzun makalelerle*” sütunlarına taşırken “*Atina gazetelerinin İstanbul muhabirleri temsil hakkında gazetelerine makaleler göndermişlerdir*”⁶⁸.

⁶¹ “Müşterek Temsil Türk ve Yunan Artistleri Bu Akşam Oynuyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2859, 24 Nisan 1932, s. 5.

⁶² “Sahnemizde Bir Yunan Piyesi Matmazel Elene’yla Raşit Rıza Bey Tarafından Temsil Edilecek”, *Vakit*, No: 5115, 5 Nisan 1932, s. 6.

⁶³ “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza ile Maruf Bir Yunan Artisti Müşterek Temsil Veriyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2843, 5 Nisan 1932, s. 3.

⁶⁴ “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza ile Maruf Bir Yunan Artisti Müşterek Temsil Veriyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2843, 5 Nisan 1932, s. 3; “Beyoğlu Fransız Tiyatrosunda Raşit Rıza Tiyatrosu”, *Vakit*, S. 5131, 24 Nisan 1932, s. 4.

⁶⁵ “Türkçe ve Rumca İlk Piyese Raşit Rıza Heyeti’nde Yarın Akşamki Temsil”, *Cumhuriyet*, S. 2858, 23 Nisan 1932, s. 2.

⁶⁶ “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza Tiyatrosu’nda Türkçe ve Yunanca Müşterek Temsil”, *Vakit*, S. 5135, 28 Nisan 1932, s. 5.

⁶⁷ Temsili baştan sona dikkatli gözlerle izlediği anlaşılan Mehmet Selim, oyuncuların sahne performanslarının yanı sıra eser hakkında verdiği bilgiler için bkz. Mehmet Selim, “Sahne Hareketleri, Bir Gece ve Bir Hayat”, *Vakit*, S. 5135, 28 Nisan 1932, s. 5.

⁶⁸ “Müşterek Temsil Raşit Rıza ve Mm. Halkusi Çok Muvaffak Oldular”, *Cumhuriyet*, S. 2862, 27 Nisan 1932, s. 4.

3. Yunanistan'dan Sinema İhracı ve Balkan Film Şirketi Önerisi

Akşam gazetesi, İsmet Paşa'nın Atina'yı ziyaret etmesiyle birlikte söylem aşamasından fiili bir sürece giren Türk-Yunan dostluğunun "matbuat ve sanat âleminde de yeni tezahürlerine şahit olduk" ifadelerini kullandığı bir haberde, bu yakınlaşmanın sanat âleminde sadece tiyatro ile sınırlı kalmadığını, bu dostluğun sinemada da sürdüğüne değinmektedir. Atina'da yayınlanan Akropolis gazetesi, İskender Fahreddin Bey'in Abdülhamit ve Afrodit romanını "bir aydan beri büyük reklâmlarla ve tefrika suretiyle neşretmektedir". Yunan kamuoyunu fazlasıyla alakadar eden bu romanın, senaryosu yazılarak filmi çekilmeye başlanmıştır. Filmin çekimleri İstanbul'da tamamlanacak olup, bir yıl önce Atina'da çevrilen ve Beyoğlu Ekler Sineması'nda bir ay boyunca gösterimde kalan Dafnis ve Klio filminin, "Yunanistan sinemacılığının terakkisine en büyük misal" olarak gösterilebileceği göz önüne alınırsa, bu filmin de iyi bir eser olacağı düşünülmekteydi. Öte taraftan filmin İstanbul'da çekilecek olan kısımlarına eserin müellifi de yardımcı olacak, "ayrıca saray ve harem hayatında Türk sanatkârlarının iştiraki de temin olunacaktır". Abdülhamid'in kişisel ve siyasi hayatını tetkik ederek kaleme alınan bu eser döneme ait vesikalarla meydana getirildiğinden, "Afrodit filminin Avrupa'da da rağbet göreceği" beklenmekteydi⁶⁹.

Atina'da çekilen filmlerin İstanbul'da gösterime girmesi, Yunan rejisörün bir Türk romanını filme alması ve bu filmin İstanbul'da Türk sanatkârların yardımıyla çekilmesi, sanat cemiyetlerindeki yakınlaşmanın bir göstergesidir. Vakıf gazetesi yazarı Fikret Adil ise Türk-Yunan siyasi dostluğunun ardından iki ülke arasında başlayan sanat mübadelesinin sinema bağlamında daha geniş bir zemine oturtulması gerektiğini düşünmekteydi. Ancak yazarın ifadelerine göre bu sanat mübadelesi, Yunanistan'ın Türkiye'ye gönderdiği tiyatro heyetine mukabil Atina'ya gönderilen ikinci sınıf bir saz heyeti nedeniyle daha ziyade Türkiye aleyhine bir hal almıştı. Yunanistan, bu yakınlaşma sürecinde İstanbul'a tiyatro ve vodvillerle birlikte çeşitli filmler de göndermişti. Bunlar arasında sessiz filmler bulunmakla birlikte özellikle Dünyadan Uzak isimli film Şık ve Alkazar sinemalarında haftalarca gösterimde kalmıştı. Atina Apaşları isimli film ise Opera Sineması tarafından izleyicilerin beğenisine sunulmuş ve bu film de büyük bir ilgi görmüştü. Dag Film Şirketi tarafından hazırlanan bu filmlerin ardından Astera ve Mariça isimli diğer filmlerin de kısa süre içerisinde gösterime gireceği ve bunların da "halk tarafından memnuniyetle seyredileceği" tahmin edilmekteydi. Yazara göre Dag Film Şirketi'nin filmleri, sinema sanatı itibarıyla her ne kadar Avrupa ve Amerika eserleri ayarında olmaktan uzak olup, sınırlı bir sermayeye sahip olsalar da filmlerin "mahalli renkleri gösteren kısımlarında kendi hayatlarımızı buluşumuz", eserlerin halk tarafından tutulmasının en önemli sebebiydi. Nitekim "kendi âdet ve örflerini sahnede canlanmış gören insan, iki misli yaşadığını hissetmekten mütevellit bir memnuniyet duyuyordu". Fikret Adil, Dag Film Şirketi'nin İstanbul'da elde ettiği başarıyı daha kalıcı bir şekilde devam ettirebilmesi için herhangi bir engelin olmadığını belirtirken, "bunun için yegâne yapılacak şey, bugün bir Balkan Federasyonu halinde toplanmak için müzakerede bulunan milletlerin bu neticeye varmalarına intizâren, Yunan Dag Film Şirketi'ni bir Balkan Film Şirketi haline getirmekten ibarettir" önerisini ileri sürmektedir. Üstelik böyle bir teşebbüsün "Balkan milletleri formülü altında yapacağı sesli ve sözlü filimler, film için her sene Avrupa ve Amerika'ya milyonlarca giden Balkan parasının hiç olmazsa bu kısmını Balkanlara bırakacak olması" da konunun bir diğer önemli noktasıdır. Fikret Adil, böyle bir film şirketinin kurulma amacının hiçbir zaman "ecnebi filmlerle rekabet etmek" olmaması gerektiğini, bunun "bir delilik" olacağını belirttiğinden sonra asıl maksadın "sadece sermaye ve sanatla tekâmül ederek, Balkanlarda yepyeni bir sanayi meydana getirmek" olduğunu ve bunun için yalnızca bir başlangıca ihtiyaç olduğunu belirtmektedir⁷⁰.

4. Türk Basınında Sanat Mübadelesine Yönelik Yapılan Eleştiriler

Türkiye-Yunanistan arasında esen dostluk rüzgârlarının özellikle tiyatro sahnesinde belirgin bir hale gelmeye başlaması, Türk sanatı ve sanatçısının korunması yönünde bazı endişe ve eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Vakıf gazetesinin haberine göre bu dostluk "bilhassa temaşa safhasında dikkati ve biraz da ibreti celb edecek derecede ilerlemiş görünmektedir ve yalnız iki ay içinde

⁶⁹ "Yeni Bir Film Abdülhamit ve Afrodit Filme Çekiliyor", *Akşam*, S. 4927, 29 Haziran 1932, s. 7.

⁷⁰ Fikret Adil, "Sinema Bir Balkan Film Şirketi Hakkında", *Vakıf*, S. 4701, 8 Şubat 1931, s. 7.

şehrimize dört Yunan temaşa heyeti gelmiştir". Bu heyetler İstanbul'daki Rum vatandaşların iltifatına mazhar olmuş ve bu ilgi karşısında kısa bir süreliğine geldikleri İstanbul'da bir ay kadar kalarak oyunlarına devam etmişlerdir. Üstelik bu heyetler Yunanistan'a döndüklerinde yerleri boş kalmayacak, kendilerine gösterilen rağbet diğer heyetlerin İstanbul'a gelmesiyle devam edecektir. Vakıf gazetesi bu noktada şu soruyu gündeme getirmektedir; "*Acaba bu vaziyet Türk temaşa hayatı ve Türk sanatkârları üzerinde menfi tesirler bırakmayacak mıdır? İşte hatırıma gelen dikkat ve ibret noktası budur*". Ardından düşünce ve endişelerini açıkça belirten gazete, iddialarının Türk tiyatrosunun, sanatseverleri ecnebi tiyatrolarına muhtaç etmeyecek bir seviyeye geldiği ve esasen Türkiye'ye ecnebi tiyatroları gelmesine lüzum olmadığı değildir şeklinde ifade ederek şöyle devam etmiştir; "*bilâkis istediğimiz şey hariçten gelecek sanatın fazla bir misafirperverlik yüzünden Türk sanatı üzerinde menfi bir tesir bırakmaması başka bir tabirle Türk sanatının bu kısımda da himaye edilmesi cihetidir*". Sanat ve sanatkârlıklarından istifade edilebilecek yabancı tiyatrocuların Türk sanatı ve sanatseverlerine heyecan vereceği kabul edilmekle birlikte sanat seviyesi yüksek olmayan artistlere gösterilen fazla teveccühün doğru olmadığı belirtilmiştir. Bu husustaki bir diğer sorun ise tiyatro heyetlerinin azınlıklara ait lisanlarda temsiller vermesi olarak değerlendirilmiştir. Gazete, bu noktadaki endişesini ise şu şekilde ifade etmiştir; "*Memlekette Türk lisanını hâkim kılmaya, Türk vatandaşlarını Türk harsı ile yetiştirmeye çalışırken mesela altmış yetmiş bin kişilik Rum vatandaşlarımızın emrine ve arzusuna çalışan Yunan tiyatrolarına bu kadar fazla misafirperverlik göstermek hiç değilse Türk lisanını hâkim kılmak için yaptığımız gayreti sifira indirmez mi?*". Bu hususta Türk tiyatrosu ve tiyatrocusunun korunması, Türk parasının dışarıya çıkmaması, Türkçe ve Türk kültürünün muhafazası açısından öneride bulunan gazete, yabancı tiyatrocuların İstanbul'a gelişlerinin belirli müddetlerle veya mevsimlik olarak sınırlandırılması gerektiğini belirterek, İstanbul Belediyesi'ni bu konuda ikaz etmektedir⁷¹.

Falih Rıfki de bu konuya dair düşünce ve eleştirilerini kaleme almıştır. "*İncir, üzüm ve tütünden başka Avrupa'ya spor ve sanat da çıkarıyoruz*" diyen yazar, sporun Türkün gücüne ve büyük şöhretine uygun bir seviyede olmadığını sahne sanatlarımızın da henüz başlangıç aşamasında olduğunu belirtmiştir. Türkiye-Yunanistan dostluğunun yaşandığı bu dönemde Türk tiyatrosunun en önemli temsilcilerinden olan Raşit Rıza'nın başarılı bir sanatçı olduğunu belirten yazar, kendisini şu ifadelerle eleştirmektedir; "*Fakat Türk-Yunan dostluğu havasından sıcağı sıcağına istifade etmek isteyen bir emprezaryonun arkasından Şehzadebaşı Tiyatrosu'nu sürükleyip Atina sahnesine çıkarmamalı idi*". Falih Rıfki Yunanistan'da açılan sergileri de "*Türk harikasının şöhretini düşürmek için düşmanlar tarafından tertip edilmiş gibi, o kadar berbat kurulmuştur*" ifadeleriyle açıklamıştır. Ona göre iyi işlerimizi ve eserlerimizi göstermek kadar kötü iş ve eserlerimiz karşısında sessiz kalınmamalıydı. Hatta "*muvaffak olacağından emin olmadığımız hiç bir teşebbüsün hudutlarımızı aşmasına müsaade edilmemeliydi*"⁷².

Bu tarihlerde iki ülke arasında yaşanan sanat mübadelesinin, gündeme getirdiği Türk tiyatrosu ve sanatçılarının korunmasına yönelik endişelerin yanı sıra bu dostluk ortamına zarar vermek isteyen kişilerin olduğu da gazetelere yansımıştır. Raşit Rıza ve arkadaşlarının Atina'da verdiği temsiller Yunan kamuoyunda olumlu bir etki bırakmış, Raşit Rıza'nın elde ettiği başarılar ülke basınında önemli bir gündem oluşturmuştu. Ancak 30 Mart 1931 tarihli Yeni Gün gazetesinde yayınlanan bir haber, Raşit Rıza ve arkadaşlarının Atina'da elde ettiği bu başarıdan rahatsızlık duyan bir kesimin olduğunu göstermekteydi. İstanbul'daki bazı resmi görevlilerin "*kafasına giren*" bu kişiler, Atina'daki üst düzey bir Türk makamına Raşit Rıza ve heyetinin Darülbeydi ismini haksız yere taşıdığını ve bu heyetin hükümetten ödenek alan bir teşekkül olmadığını gazetelerde ilan ettirmek istemiştir. "*Bereket versin*" kendine telgraf çekilen bu görevli, Raşit Rıza'nın böyle bir iddiası olmadığını bilmekte ve kendisine gönderilen bu mektubun ardındaki "*hasis maksadı*" anladığından hiçbir teşebbüste bulunmamış, böyle bir maksada alet edilmek istenmesi nedeniyle müteessir olmuştur. Cumhuriyet gazetesinin, kapak sayfasının önemli sütunlarından olan "*Soruyoruz?*" başlıklı kısımda yer alan bu haberde, gerek memleket gerekse kendileri için sanatkârlarımızın birbirleri ile "*geçinememeleri*,

⁷¹ "Türk Sanatını Korumak Lazım Yunan Operetlerinin Gördüğü Rağbet Belediyeyi İkaz Etmiyor Mu?", *Vakit*, S. 4700, 7 Şubat 1931, s. 3.

⁷² Falih Rıfki, "Çıkardıklarımız", *Milliyet*, S. 1881, 9 Eylül 1931, s. 1.

didişmeleri, birbirini yemeğe çalışmaları kadar” zararlı bir şey olmadığı vurgulanırken, “bu çirkin dedikoduları hudutlarımızın dışına” taşıyarak Atina’daki yüksek bir memurumuza telgraf çekerek sanatkârlar arasında mevcut rekabet ve geçimsizliklere alet olan İstanbul’daki resmi memurların bu laubali hareketleri oldukça yakışsız bir hareket olarak yorumlanmıştır. Ardından köşeye ismini veren sonuç cümlesi ile şu ifadelerle yer verilmiştir; “İstanbul’dan Atina’ya bu suretle telgraf çeken ve resmi makamlar acaba kimlerdir, diye; soruyoruz?”⁷³.

5. İki Ülke Arasındaki Yerel Dostluklar ve Diğer Kültür Çalışmaları

Yunanistan, Türkiye ile kurmuş olduğu siyasi ve iktisadi alandaki yakın ilişkileri, sınır bölgesinde bulunan şehirlerdeki halkın günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ve aynı zamanda bölge ticaretinin canlı tutulabilmesi açısından da verimli bir şekilde kullanmıştır. Bu kapsamda Dimetoka ahalisine her hafta Türkiye-Yunanistan sınırında kurulan panayırda ihtiyacı olan hayvanları satın alabilmeleri için kambiyo müsaadesinin verilmesi kararlaştırılmıştır⁷⁴. Son Posta gazetesinin hususi muhabiri, sınır üzerindeki Çörek Köyü’nde “Türk ve Yunanlılar arasında kurulan bu karışık pazar” hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Karaağaç’ın hemen yanında kalan bu köy her hafta otomobil ve insanlarla hınca hınç dolmakta ve adeta “mahşeri bir kalabalık” meydana getirmekteydi. 1931 yılının ortalarından itibaren Pazar günleri kurulmaya başlanan bu “hudut boyu panayırı pasaportsuz, gümrüksüz bir dostlar diyarı haline” gelmişti. Muhabir bu panayırda esen dostluk rüzgârlarını şu ifadelerle açıklamıştır; “Bir tarafta Türk polisleri, öte tarafta Yunan polisleri ve Türk bayrağıyla Yunan bayrağı beraber sallanıyor”. Kurulan bu panayır ticari faaliyetlerin yanı sıra birbirinden ayrı düşen ailelerin buluştuğu, hasret giderdiği bir alan olarak da kullanılmıştır; “Orta yerde curcuna, kıyamet kopuyor. Karşıyaka Türkleri, Edirne’den babalarını görmeye gelen Museviler, bıraktıkları dostlarını kucaklamağa gelen Rumlar hep omuz omuza kaynaşiyor”⁷⁵.

Yerel ticari faaliyetlerin yanı sıra, Türkiye-Yunanistan arasında kurulan dostluk bağları kültürel alanda konferanslara da konu olmuştur. Bu kapsamda Ankara Türk Ocağı’nda 3 Mart 1931 tarihinde Türk ve Yunan milletlerinin eski ve yeni kültür münasebetleri konulu bir konferans verilmiştir⁷⁶. Yine 1931’in Ekim ayı başlarında Atina’dan gelen bilgilere göre Atina Ticaret Odası’nda yapılan toplantıda bir “Türk - Yunan Dostluk Birliği” tesisine karar verilmiştir. İsmet Paşa ile Venizelos’un birliğin fahri başkanlığına, Tefvik Rüştü Bey ile Mihalakopulos’un da birlik yönetimine katılması planlanırken, ilk genel toplantının ise kısa süre içerisinde yapılması beklenmekteydi⁷⁷.

Türkiye-Yunanistan dostluğunun bir diğer göstergesi ise 28 Haziran 1930 tarihinde Yunan Harp Malulleri Cemiyeti tarafından İsmet Paşa’ya yazılan mektuptur. Nitekim bu mektup “iki milletin fikirlerindeki değişikliği pek bariz göstermektedir”. Mektupta ön plana çıkan vurgu, iki milletin asırlarca barış içerisinde yaşadıkları ve bu barışın tekrar kurulmak istenmesidir. Mektup, İsmet Paşa’ya bir teşekkür ifadesiyle şu şekilde başlamaktadır; “Bu insanlar, aynı hisleri, iki milletin arasındaki muallâk meselelerin halli ve muahedelerin imzaları münasebetiyle Venizelos’a yazmış olduğunuz mektupta bildirdiğiniz veçhile herkesten daha çok zatı âliniz olduğunu görmekle çok mesutturlar”. İki ülke arasında başlayan dostluktaki en büyük pay, asker sıfatıyla olduğu gibi sivil hayatta da Türk milleti lehine sarf ettiği mesai nedeniyle İsmet Paşa’ya “bu sizin eserinizdir” sözleriyle verilmiştir. İsmet Paşa ise Yunan Harp Malulleri Cemiyeti tarafından kendisine gönderilen bu mektuba, köklü bir geleneğin iki milletin hiçbir zaman silemeyeceği bir dostluk ve samimiyet bağı meydana getirdiğini vurgulayan cevabî bir mektup yazmıştır. İsmet Paşa’ya göre mevcut şartlar, iki milleti birbirine daha çok yakınlaştırmakta, imzası kurumamış muahedeler bu geleneğin yeniden ihya edildiğini göstermekte, cemiyetlerin gayret ve çalışmaları ise bu bağları daha da kuvvetlendirmekteydi. İsmet Paşa, son olarak kendisi için kullanılan Türk-Yunan dostluğunun gerçek

⁷³ “Soruyoruz! Kimdir Onlar?”, *Cumhuriyet*, No. 2478, 31 Mart 1931, s. 1.

⁷⁴ “Her Tarafta İthalâtı Tahdit İktisadî Buhrana Karşı Yunanistan’ın Tedbirleri”, *Akşam*, S. 4719, 29 Kasım 1931, s. 4.

⁷⁵ Sait Tefvik, “Türk-Yunan Hududunda Hudut Üzerindeki Serbest Mıntıkada Hoş Manzaralara Tesadüf Edilir”, *Son Posta*, S. 719, 26 Temmuz 1932, s. 4.

⁷⁶ “Ankara Türk Ocağında Türk Yunan Milletlerinin Hars Münasebetleri Anlatıldı”, *Vakit*, S. 4723, 4 Mart 1931, s. 2.

⁷⁷ “Türk - Yunan dostluk Birliği”, *Milliyet*, S. 2030, 5 Ekim 1931, s. 5. Benzer bir teşebbüs sonraki yıllarda da gündeme gelmiştir, Meryem Orakçı, “Türk-Yunan İlişkilerinde Kısa Ömürlü Bir Girişim: Türk-Elen Dostluk Derneği (1952)”, *BELGİ*, S. 22, 2021, s. 531-554.

mimarı sözlerine teşekkür ederek bu payı Venizelos'a şu sözlerle bırakmıştır; “Eğer bu yakınlaşmada Venizelos'un yüksek mesaisi ve müdebbir zekâsı olmasaydı o kadar çabuk ve kolayca meydana gelmezdi”⁷⁸.

6. Türk-Yunan Dostluğunun Tesisinde Matbuat Cemiyetlerinin Rolü

İki ülkenin matbuat cemiyetleri arasındaki yakınlaşmanın ve bu yakınlaşma sayesinde tesis edilen dostluk ilişkilerinin pekiştirilmesine neden olan en önemli gelişme hiç şüphesiz Balkan Konferansı olmuştur⁷⁹. İlki 5-13 Ekim 1930'da Atina'da, ikinci ise 20-26 Ekim 1931 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen Balkan Konferansları Balkan ülkelerinin ilk defa bir araya gelmesi bakımından tarihi bir öneme sahiptir. Bu konferanslara Balkan ülkelerinin matbuat cemiyetleri tarafından geniş bir katılım sağlanırken, Türk ve Yunan gazetecileri iki ülke arasında kurulmuş olan dostluğu bu konferanslar sayesinde daha da ileriye taşıma imkânı elde etmişlerdir. Balkan Konferansı münasebetiyle 14 Ekim 1931 tarihinde İstanbul'a 16 kişilik bir Yunan matbuat heyeti gelmiş ve bu kapsamda ayrıntılı bir karşılama programı düzenlenmiştir. Türk gazeteciler, Yunanlı meslektaşlarını getiren Ankara Vapuru'nu Marmara açıklarında karşılayacak ve onları İstanbul Matbuat Cemiyeti misafir edecekti. Yunan gazeteciler heyetine Yunan Matbuat Müdürü Diyamandopulos'u temsilen yardımcısı Moskopulos refakat ederken, heyette Proja gazetesi başmuharriri ve Atina Gazeteciler Birliği reisi Kantakis ile Akropolis gazetesi yazı müdürü de bulunmaktaydı⁸⁰.

Yunan gazetecileri karşılayacak olan İstanbul'un muhtelif teşkilâtlarını Ankara Vapuru'na kadar götürmek üzere Şirketi Hayriye'nin 73 numaralı vapuru hazırlanmıştı. Bayraklarla süslenilen ve direğine Yunan bayrağı çekilen vapur, öğle vakti Tophanedeki Seyrisefain rıhtımına yanaşarak karşılama merasiminde bulunacakları aldıktan sonra saat 16.30'a doğru hareket etmiştir. Heyeti karşılayacaklar arasında Balkan Birliği namına birlik reisi Trabzon mebusu Hasan, umûmî kâtip Ruşen Eşref, İstanbul mebusu Ali Rıza, şehir meclisi adına reislerden Necip, Belediye adına reis muavini Hâmit, İktisat Müdürü Kemal Ömer, Turizm Müdürü Ekrem Besim, Darülfünûn adına İbrahim Fazıl ve Mithat, Kolordu Kumandanı adına Yaver Binbaşı Hafız Hüsnü, Ticaret Odası adına Hakkı ve Sadi Beyler ve İstanbul matbuat cemiyeti reisi Giresun mebusu Hakkı Tarık Bey'le cemiyet idare heyeti azaları, İstanbul'un matbuat mümessilleri, Türk ve ecnebi gazeteciler bulunmaktaydı⁸¹. 73 numaralı vapur, Ankara Vapuru Kızkulesi önlerine yaklaştığı zaman limana girerek şamandıraya bağlamak üzere manevra yapan vapurun etrafında dolaştıktan sonra beraber ilerlemeye başlamışlardı. Bu sırada her iki vapurda bulunan heyet azaları ve gazeteciler, birbirlerini şapkalarını sallayarak selamlamışlardı.

Ankara Vapuru, manevrasını bitirerek şamandıraya bağlandıktan sonra şirket vapuru Ankara'nın bordasına yanaşmış ve heyet azası misafirleri karşılamak üzere vapura çıkmıştır. Geminin büyük salonunda, birlik reisi Hasan Bey, şehrin muhtelif teşekkülleri adına karşılama için gelen kişileri, misafir heyetin reisi ve heyet azasıyla tanıştırmıştır. Heyet, vapurda bir müddet kaldıktan ve fotoğraflar alındıktan sonra karşılama gelen kişilerle birlikte şirket vapuruna geçilmiştir. Vapur saat 18.30'a doğru Tophane rıhtımına yanaşmıştır. Akşamın karanlığına rağmen rıhtımda büyük bir kalabalık toplanmıştı. Heyet karaya çıkarken toplanan halk, misafirlerimizi alkışlayarak ve “yaşa diye bağırarak hararetli ve samimi tezahüratla karşılamışlardır”. Bu sırada Papanastasyo'ya ve hanımefendilere Feyziâti Lisesi talebelerinden üç hanım tarafından üç buket verilmiştir. Misafirlerimiz, gösterilen samimi tezahürattan çok mutlu olmuş, buket veren küçük mektepli hanımı alnından öperek teşekkür etmişlerdir. “Papanastasyo rıhtımdaki salonun önünde bulunan Gazi Hazretlerinin heykelleri önünde hürmetle durmuş ve burada fotoğraflar alınmıştır”. Yunan gazeteciler daha sonra otomobillerle otellerine gitmişler, murahas heyet Tokatlıyan Oteli'nde, matbuat cemiyetimizin davetlisi ve misafiri olan gazeteciler ise Klariç Oteli'nde misafir edilmişlerdir. Öte

⁷⁸ “Yunan harp malûllerinin İsmet Paşa'ya Mektupları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 2.

⁷⁹ Balkan Konferanslarının düzenlenme fikrinin ortaya çıkışı için bkz. Dilek Barlas, “Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası”, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*, haz. Berna Türkdoğan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 277-278.

⁸⁰ “Yunan gazeteciler Yunanlı meslektaşlar Bugün Geliyorlar”, *Akşam*, S. 4675, 15 Ekim 1931, s. 2.

⁸¹ Balkan Konferansı için İstanbul'a gelen Yunan gazetecilerin isimleri için bkz. “Yunan murahaslar ile gazetecileri şehrimizde”, *Vakit*, S. 4946, 26 Ekim 1931, s. 6

tarafından Yunan gazeteciler, Ankara Vapuru'ndayken Türk meslektaşlarına şu telgrafi çekmişlerdir; "İstanbul matbuat cemiyeti reisi Hakkı Tarık Bey'e: Güzel şehrinize yaklaşırken size hararetle selamlarımız bildiririz. Tanışmamıza intizâren... Yunan gazeteciler Heyeti Reisi Kranyotakis".

Murahhas heyet reisi vapurda Türk gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır; "İstanbul'a İlk defa geliyorum ne güzel memleket... Bize gösterilen samimi hüsnü kabulden çok mütehasşisim. Şahsım ve arkadaşlarım namına teşekkür ederim. İki memleket arasında başlamış olan kardeşlik ve dostluk münasebatı, bütün cihan görecektir ki, ebedi kalacaktır. Balkan birliği teşebbüslerinin bu münasebatı bir kat daha takviye edeceğine hiç şüphe yoktur". Heyet azasından Darülfünûn profesörü Bensis ise "İstanbul'u çok iyi bilirim. 42 sene evvel buraya geldiğim gibi 1920'den sonra da dört defa daha gelmişim. Balkan birliği fikri çok güzel bir fikirdir. Yunanistan'da bu fikri muvafık bulmayan ve taraftar olmayan hiç kimse tasavvur edilemez. Fakat teşebbüs henüz ilk safhasındadır. Bu fikir etrafında müştereken çalışmaya devam edildikçe Balkan milletlerinin istikbali için çok hayırlı neticeler elde edileceği muhakkaktır" ifadelerini kullanmıştır.

Murahhas heyet umûmî kâtibi Papadopulos da "Balkan birliği fikrinin ilk mürevviçleri arasında bulunuyorum. Bu fikrin bütün Balkan milletleri için, çok güzel bir istikbal hazırladığına imanım vardır. Ve eminim ki son günlerde bir kat daha kuvvet bulan Türk Yunan dostluğu bu teşebbüsün muvaffakiyetinde büyük bir âmîl olacaktır. Bütün Balkan memleketleri bu teşebbüsün muvaffakiyeti için müşterek bir surette çalıştıkları takdirde gerek Balkan memleketlerinin istikbali ve gerek milletlerin refah ve saadeti nokta-i nazarından çok hayırlı bir neticeye varacakları muhakkaktır ve hiç şüphesiz bu sahada çalışmak aynı zamanda beşeriyetin saadetine çalışmak demek olacaktır" ifadelerini kullanmıştır.

Misafir gazetecilerden Yunan umûm muharrirler birliği reisi sabık mebus Kranyotakis ise Türk gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır; "Şehrinize gelen herkes güzelliği ve manzaraları karşısında hayrette kalır. Güzel şehrinizi ziyaret etmek bizi çok sevindiren bir şeydir. Fakat bundan başka bizi bilhassa memnun eden cihet dost bir memleketle samimi bir arkadaş muhitinde birçok gün yaşayacağımızı düşünmekliğimizdir. Biz gazeteciler diplomatlardan daha ileri giderek bazı meseleler etrafında daha açık konuşabiliriz. Türk Yunan meselelerinin halli suretleri Yunanistan'da birkaç kimseyi belki memnun etmemiştir. Fakat şunu izah etmek isterim ki, Yunanistan'da Türk Yunan dostluğuna ve bunun takviye ve temsiline muhalif hiç kimse tasavvur bile edilemez. Türk Yunan mesailinin hallinde şahsen zarar görmüş olanlar bile bu dostluğa şiddetle taraftardır. Memleketinize gelirken gördüğümüz hüsnü kabulden ve izhar edilen kardeşçe hissiyattan pek memnun ve müteşekkirimiz. Bu, bizim için hayatımızın en güzel hatıralarından biri olacaktır. Türk matbuatını ve asil Türk halkını Yunanistan gazete muharrirleri ve temsil ettiğimiz Yunan efkârı umûmîyesi namına hürmetle selâmlar ve muhterem (Vakit) vasıtasile bunun bildirilmesini rica ederim". Misafirler arasında bulunan Eliniki gazetesi muharrirlerinden Kokinos da; "Balkan birliği fikri etrafında yapılan konferanslar Balkan milletleri arasında tesanüt hislerini kuvvetlendireceği için, şüphe yoktur ki istikbal için çok faydalı ve hatta o nispette lüzumlu bir şeydir. Türk Yunan dostluğuna gelince birçok asırların müşterek hayatıyla birbirlerine bağlı olan müşterek menafin her iki tarafça da hakiki manasile anlaşılmalı bulunması istikbal için çok sevinilecek bir şeydir. İki millet arasındaki tarihi münasebat teşriki mesaiyi bir zaruret haline getirmişti. Ve son ziyaretler münasebetiyle yapılan tezahürat da gösteriyor ki bu yakınlaşmaya halk da samimi bir surette taraftardır. Türklerle Rumlar arasındaki münasebat İstanbul'un fethinden çok daha evvelden başlamıştır. O zaman iki millet arasında münasebat çok ilerlemişti. Hatta arada bir ticaret mukavelesi bile mevcuttu. Görülüyor ki, son zamanlarda yeniden dostluk tesis edilmiş değil, asırlarca evvel mevcut olan ve tarihte emsali olan münasebat yenileştirilmiştir" şeklinde bir açıklama yapmıştır. Öte taraftan Balkan Konferansı kapsamında İstanbul Matbuat Cemiyeti'nin davetlisi olan Bulgar gazetecilerin ise ilerleyen günlerde İstanbul'a gelmeleri beklenilmekteydi⁸².

Türk ve Yunan matbuat cemiyetleri arasındaki yakınlaşma, iki ülke temsilcilerinin birbirlerine gösterdikleri saygı ve misafirperverlik gibi tutumların yanı sıra yayın politikalarının yumuşaması şeklinde de kendini göstermiştir. Anadolu Ajansı'nın 25 Aralık 1931 tarihinde Atina'dan aldığı bir

⁸² "Yunan murahhaslar ile gazetecileri şehrimizde", *Vakit*, S. 4946, 26 Ekim 1931, s. 1, 6.

telgrafta yer alan ifadeler bu noktada önemli bir örnektir. Buna göre Yunan Başvekili Çaldaris Yunan matbuat mümessillerini davet ederek, bazı Yunan gazetelerinde Anadolu muharebelerine dair yazılar ve hatıralar gördüğünden bahsederek bunların Türk-Yunan dostluğuna zarar verebileceğini belirtmiştir. Bunun üzerine “*bu şekilde hikâyeler ve hatıralar neşretmekte olan üç Yunan gazetesi bu neşriyatlarını kesmeğe karar vermiştir*”. Şayet hükümetin başında Venizelos olsaydı Yunan gazetelerinin takip ettiği yayın politikasına bir sansür uygulaması doğal karşılanabilirdi ki Vakit gazetesi de “*bu mevzu üzerinde ayrıca tevakkuf etmeğe bile lüzum görmezdik*” ifadelerini kullanmıştır. Ancak bu teşebbüs “*Türk-Yunan dostluk binasının değerli yapıcılarından biri olan Venizelos tarafından değil, onun en büyük bir siyasi hasmı olan Çaldaris tarafından*” gerçekleştirilmişti. Dolayısıyla “*bu teşebbüsün kıymet ve manası bir kat daha ehemmiyetli bir hâl almıştı*”. Aslına bakılırsa İsmet Paşa, Türk-Yunan dostluğunu pekiştirmek amacıyla Atina’yı ziyaret ettiği zaman Venizelos ile birlikte diğer siyasi fırka reisleri, bu dostluğun Yunanistan için bir fırka meselesi olmadığını, milli bir siyaset olduğunu, bütün fırkaların aynı gaye üzerinde müşterek bulunduğunu sıklıkla dile getirmişlerdi. Ancak Yunan basınındaki bu teşebbüs “*Çaldaris’in iş başına geçip de muhterem dostumuz Venizelos ile âdeta rekabet edencesine Türk -Yunan dostluğunda fiili bir sadakat eseri*” göstermesi takdire şayan bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Çaldaris’in ricasının Yunan gazeteciler üzerindeki etkisi Türk basınında “*artık Türk-Yunan dostluğunun istikbalinde en küçük bir endişe noktası kalmadığı kanâatini*” açıkça ortaya çıkarmıştır. Vakit gazetesi de bu hususta gerek Çaldaris’e gerekse resmi bir mecburiyetleri olmadığı halde Türk-Yunan dostluğuna sadakat göstermiş olmak için tefrikalarını yarıda bırakmış olan Yunan gazetecilerine karşı memnuniyet hislerini açıkça belirtmekten geri kalmamış ve bunu “*şerefli bir vazife*” saymışlardır⁸³.

1932 yılının Ocak ayında Atina’da yıllık olağan kongresini düzenleyen Yunan Gazeteciler Birliği, son bir yıllık faaliyetlerinden söz ederken, Türk ve Yunan gazetecileri arasında kurulan dostluk ve samimiyeti “*geçen senenin en büyük muvaffakiyeti*” olarak değerlendirmişlerdir⁸⁴.

Türkiye ve Yunanistan’ın matbuat cemiyetleri arasındaki yakınlaşmanın bir diğer tezahürü de 1932 yılının Temmuz ayında tertip edilen bir seyahattir. Garbi Trakya Gazeteciler Birliği tarafından düzenlenen seyahate katılanlar, 12 Temmuz 1932 tarihinde İskeçe’den hareketle saat 14.15 civarında İstanbul’a gelmişlerdir. Yakalarında Türk ve Yunan milli renklerinden yapılmış rozetler bulunan seyyahlar, Türk ve Yunan bayraklarıyla süslenmiş vagonlardan indikten sonra kendilerini karşılayanlarla görüşmüşler, sonra şehrin muhtelif otellerine dağılmışlardır. Seyyah kafilesi Dedeağaç Muallim Mektebi Müdürü M. Gardikas’ın riyasetinde 270 kişiden meydana gelmekteydi⁸⁵. 70 kadarı Garbi Trakyalı Türklere, 45’i de mübadele suretiyle İstanbul’dan ayrılmış Rumlardan meydana gelen kafiyeledeki seyyahlar doktor, muallim, çiftçi, esnaf ve muhtelif meslek gruplarına dâhildir. Seyyahların yedisine ise Garbi Trakya Gazeteciler Birliği’ne mensup gazetecilerdir. Bu yedi Yunan gazeteci, Garbi Trakya Gazeteciler Birliği reisi ve İskeçe’de çıkan İmerisyanea gazetesi başmuharriri M. Yanarkopulos, Selanik’te çıkan Fos ve Atina’da yayınlanan Akropolis gazetesi muharrirlerinden Kostis Kanelopulos, İskeçe’nin Astir gazetesi başmuharriri İstavro Dakopulos, Elefteronvima muhabiri Madam Kaçopulos, Selanik’te çıkan Tahidramos muharrirlerinden M. Drakopulos, Ditiki Traki muharrirlerinden Matmazel Vafidu’dur. İskeçe’de yayınlanan “Yeni Adım” dergisinin başmuharriri Abdi Reşit Bey ise seyyah kafilesinden önce İstanbul’a gelmiştir. Seyyahlar Uzunköprü’de seyahatin tertip heyeti imzasıyla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e ve Başvekil İsmet Paşa’ya saygılarını ileten telgraflar çekmişlerdir. Seyyahlar, Sifalıs Fabrikası tarafından bu seyahat münasebetiyle özel olarak üretilen ve üzerlerinde Türk ve Yunan bayrakları bulunan tabakaları kullanmışlardır. Gazeteciler İstanbul’da ilk olarak büyük bir kafiye halinde Taksim’de bulunan Cumhuriyet Anıtı’na çelenk koymuşlardır. Seyyahlar bu merasime İstanbul’da bulunan bütün Garbi Trakyalıların iştirak etmelerini de rica etmişlerdir. İstanbul’da bir hafta kalacak olan seyyahlar bu süre içerisinde Yalova’yı da ziyaret edeceklerdir. Kafiye reislerinden Gardiakas Vakit gazetesi muhabirine bir demeç vererek şu ifadeler kullanmıştır; “*Türkiye’ye sadece seyahat maksadıyla geliyoruz. Fakat bu seyahatin aynı*

⁸³ Mehmet Asım, “Türk - Yunan dostluğunun kıymetli bir tezahürü”, *Vakit*, S. 5376, 26 Aralık 1931, s. 1-2.

⁸⁴ “Yunan gazeteciler birliğinde”, *Vakit*, S. 5045, 24 Ocak 1932, s. 1.

⁸⁵ Akşam gazetesinin haberine göre seyyah kafilesi 212’si Rum, 70’i Türk 282 kişiden oluşmaktadır, “Garbi Trakyalı Seyyahlar”, *Akşam*, S. 4941, 13 Temmuz 1932, s. 1.

*zamanda Türk-Yunan dostluğunun takviyesine hizmet edeceğine de eminiz. İki memleket arasındaki bu nevi seyahatler hiç şüphesiz bu noktadan çok faydalıdır. Türkiye toprağına ayak bastığımız andan itibaren her tarafta kolaylıklar gördük, Buna bilhassa teşekkür etmek isterim”.*⁸⁶

Sonuç

Milli Mücadele'nin ardından imzalanan Lozan Antlaşması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki diplomatik ilişkilerin belirleyicisi olmuştur. Her ne kadar bu antlaşma ile iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların önemli bir kısmı çözülmüş olsa da mübadeleden kaynaklanan ve henüz çözüme kavuşturulamayan bazı sorunlar da mevcuttu. Dolayısıyla Türkiye-Yunanistan ilişkileri Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bir süre daha gergin olarak devam etmiştir. Ancak 1928 seçimleriyle Yunanistan'da hükümetin başına geçen Venizelos'un Türk-Yunan yakınlaşmasında etkin bir rol üstlenmeye başlamasıyla birlikte, iki ülke arasında dostluk rüzgârları esmeye başlamıştır. 1930 yılında imzalanan Ahali Mübadele Antlaşması ve Venizelos'un Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret, bu dönemde iki ülke arasında çözülemeyecek bir mesele kalmadığını göstermiştir. Nitekim ertesini yıl İsmet Paşa'nın Atina'ya gerçekleştirdiği iade-i ziyaret ile birlikte Türkiye ve Yunanistan arasında barış, işbirliği ve dostane ilişkilerin sağlanması ve sürdürülmesi amacıyla müzakereler dönemi başlamıştır.

Türkiye ve Yunanistan arasında olgunlaşmaya başlayan bu siyasi ve diplomatik dostluk ortamı iktisadi ve toplumsal hayatın hemen hemen bütün alanlarında karşılık bulmuştur. Bu süreçte iki ülke arasında spor, tiyatro, sinema ve matbuat gibi alanlarda da dostluk ilişkileri tesis edilmeye başlamıştır.

Bu kapsamda sanatçılığını uluslararası alanda ispatlamış olan Türk ve Yunan tiyatrocular, iki ülke arasında adeta bir sanat mübadelesi başlatmıştır. Kendi ülkelerine ait oyunları ve karakterleri diğer ülkenin tiyatro sahnesine taşıyan sanatçıların sergilediği piyeslere başbakan ve bakanlıklar nezdinde katılımlar gerçekleştirilmiştir. Sanatçılar karşı ülkenin sanat cemiyetleri ve ilgili resmi makamlarıyla görüşmeler gerçekleştirerek Türkiye ve Yunanistan arasındaki dostluk ilişkilerine katkıda bulunmuştur. Türkçe eserlerin Yunancaya tercüme edilmesi, oyun sırasında Türkçe ve Yunancanın aynı anda kullanılması hem bir dostluk nişanesi olmuş hem de her iki ülkede azınlık olarak bulunan unsurlara moral vermiştir. Sahnedeki sanatçılarla birlikte Türk ve Yunan izleyicilerin aynı salonda yan yana bulunmaları da bu dostluğun tüm tabana yayıldığı mesajını içermektedir.

Tiyatro alanında olduğu gibi Türk-Yunan dostluğuna bir diğer katkı da sinema ile sunulmuştur. Yunanistan sinema alanında her ne kadar Türkiye'den daha önde olsa da Türkçe eserlerin filme alınması, Yunan yapımı filmlerin İstanbul'da ve Türk sanatçılarla çekilmiş olması dikkate değerdir. Öte taraftan Türk basını Yunan sinemasının gösterdiği gelişimin, Türkiye ve diğer Balkan devletlerinin katılımıyla daha da ileriye taşınabileceğini ve sinemanın gerek sermaye gerekse sanat için potansiyel ve yeni bir “Balkan sanayisi” olabileceğini ileri sürmüştür.

Türk-Yunan dostluğunun en samimi yansımalarından biri ise iki ülkenin matbuat cemiyetleri arasında yaşanmıştır. 1931 yılında İstanbul'da gerçekleşen Balkan Konferansı'na birçok ülke katılmış olmasına rağmen Türk matbuat cemiyetinin şehre birkaç gün önceden gelen Yunan meslektaşları için gerçekleştirdiği geniş katılımlı ve büyük bir misafirperverlik örneği teşkil eden karşılama programı bu anlamda önemlidir. Yunan matbuat cemiyetinin Türkiye'ye yapmış olduğu seyahat ve bu program kapsamında Atatürk'e gösterilen saygı da dikkate değerdir. Yine Yunan basınında Milli Mücadele dönemine ait yapılan yayınların resmi bir yaptırım olmadan sonlandırılmış olması, Türk-Yunan dostluğuna verilen önemi göstermektedir.

Tüm bunların yanı sıra Yunan Harp Malulleri Cemiyeti'nin İsmet Paşa'ya yazdığı mektup, iki ülkenin sahip olduğu kültürleri konu edinen konferanslar, yerel olarak sınırların kaldırıldığı ve her iki halkın

⁸⁶ “Türk-Yunan Dostluğu Garbî Trakyadan 270 Kişilik Bir Seyyah Kafilesi Geldi”, *Vakit*, S. 5211, 13 Temmuz 1932, s. 6. Kafile reisi Cumhuriyet gazetesi muhabirine ise şu açıklamayı yapmıştır; “Büyük komşumuz ve çok hakiki dostumuz olan Türkiye'yi ziyaret etmek öteden beri hepimiz için bir âmil halinde idi. Nihayet bu emeli tahakkuk ettirebildik. Gayemiz, gezmekten ziyade iki memleket ve millet arasındaki çok samimi dostluğu takviye etmek, iki milleti birbirine daha iyi tanıtmaktır. Seyahatimizden bilistifade Türk milletinin son senelerde başardığı büyük inkılapları daha yakından göreceğimize çok memnunuz”, bkz. “Garbî Trakya Seyyahları”, *Cumhuriyet*, S. 2939, 18 Temmuz 1932, s. 4. Seyyahlara gösterilen ilgi Milliyet gazetesinde de kendisine yer bulmuştur, “Garbî Trakyadan Dün Bir Kafile Geldi”, *Milliyet*, S. 2306, 13 Temmuz 1932, s. 3.

bir araya geldiği panayırlar da bu dostluk sürecine katkıda bulunan ve tesis edilen dostluğun bir nişanesi olarak değerlendirilebilir. Son olarak Türkiye-Yunanistan dostluğunun, sadece Venizelos'a tahvil edilemeyeceğini, her fırsatta dile getiren Yunanistan'daki muhalif partilerin, bu dostluğun siyaset üstü ve tüm ülke tarafından talep edilen bir durum olduğunu belirtmeleri bu dostluğa verilen önemi açıkça göstermektedir.

Kaynakça

Araştırma Eserleri

ARAPÖZENGİ, Özlem, *Türk Basımına Göre Türk-Yunan İlişkileri (1928-1938)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2019.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası, (Millî Mücadele Dönemine Ait 100 Belge), C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BARLAS, Dilek, "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası - Makaleler-*, haz. Berna Türkdöğan, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s. 275-280.

BİLGE, A. Suat, *Büyük Düş-Türk-Yunan Siyasî İlişkileri 1919-2000*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.

DEMİRÖZÜ, Damla, *Savaştan Barışa Giden Yol Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

ERDEM, Nilüfer, "Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venizelos'un Bu Sürece Katkıları", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE)*, S. 23, 2099, s. 93-128.

FIRAT, Melek, "1923-1939 Yunanistan'la İlişkiler", *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed. Baskın Oran, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. 1, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, 10. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014.

MUTLU, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin Gelişiminde Sporun Rolü: Türk-Yunan İlişkileri Örneği (1930-1931)", *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 70, 2022, s. 339-354.

ORAKÇI, Meryem, "Türk-Yunan İlişkilerinde Kısa Ömürlü Bir Girişim: Türk-Elen Dostluk Derneği (1952)", *BELGİ*, S. 22, 2021, s. 531-554.

ÖZGÖREN, Aydın, "Türk-Yunan İlişkileri Açısından Başbakan İsmet Paşa'nın Atina Ziyareti (3-6 Ekim 1931)", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. 22, S. 44, 2022, s. 313-362.

ÖZSÜER, Esra, I. Dünya Savaşı'nda Yunanistan'ın Tarafsızlığına Karşı Venizelos – "Entente Cordiale", İşbirliği ve Propaganda Çalışmaları, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 63, 2018, s. 241-274

SOYSAL, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

ŞİMŞEK, Halil, "İkamet, Ticaret ve Seri Sefain Mukavelenamesi'nin Feshi ve Yunan Uyruklu Rumların Sınır Dışı Edilmeleri (1964)", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 1, 2007, s. 237-260.

Türkiye ile Yunanistan Arasında İmzalanan İki Anlaşmalar, Önemli Belgeler, haz. Hulusi Kılıç, T.C. Dışişleri Bakanlığı Yunanistan Dairesi Başkanlığı, Ankara 1992.

Sürelî Yayınlar

"Ankara Türk Ocağında Türk Yunan Milletlerinin Hars Münasebetleri Anlatıldı", *Vakit*, S. 4723, 4 Mart 1931, s. 2.

"Başvekil Dün Atina'ya Hareket Etti", *Cumhuriyet*, S. 2660, 2 Ekim 1931, s. 1.

"Başvekil ve Hariciye Vekili Bu Akşam Ege İle Pire'ye Hareket Ediyorlar", *Cumhuriyet*, S. 2659, 1 Ekim 1931, s. 1.

- “Başvekilimiz Bu Sabah Triyesteden Peşteye Hareket Ediyor”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.
- “Beyoğlu Fransız Tiyatrosunda Raşit Rıza Tiyatrosu”, *Vakit*, S. 5131, 24 Nisan 1932, s. 4.
- “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza ile Maruf Bir Yunan Artisti Müşterek Temsil Veriyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2843, 5 Nisan 1932, s. 3.
- “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza ile Maruf Bir Yunan Artisti Müşterek Temsil Veriyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2843, 5 Nisan 1932, s. 3.
- “Bir Gece ve Bir Hayat Raşit Rıza Tiyatrosu’nda Türkçe ve Yunanca Müşterek Temsil”, *Vakit*, S. 5135, 28 Nisan 1932, s. 5.
- “Bir Yunan tiyatrosu Bugün Şehrimize Geliyor”, *Vakit*, S. 4941, 11 Ekim 1931, s. 3.
- Cumhuriyet*, S. 2325, 26 Ekim 1930, s. 1.
- Cumhuriyet*, S. 2326, 27 Ekim 1930, s. 1.
- Cumhuriyet*, S. 2450, 3 Mart 1931, s. 1.
- “Darülbedayi Yunanistan Turnesine Çıkmak İstiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2244, 6 Ağustos 1930, s. 2.
- “Ege vapurunda Başvekil ismet Pş. Hz.ne”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.
- “Elizah Hanım Tekrar Sahneye Dönmek İstedğini Raşit Rıza’ya Bildirdi”, *Cumhuriyet*, S. 2244, 6 Ağustos 1930, s. 2.
- Falih Rıfki, “Çıkardıklarımız”, *Milliyet*, S. 1881, 9 Eylül 1931, s. 1.
- Fikret Adil, “Sinema Bir Balkan Film Şirketi Hakkında”, *Vakit*, S. 4701, 8 Şubat 1931, s. 7.
- “Garbî Trakya Seyyahları”, *Cumhuriyet*, S. 2939, 18 Temmuz 1932, s. 4.
- “Garbî Trakyadan Dün Bir Kafile Geldi”, *Milliyet*, S. 2306, 13 Temmuz 1932, s. 3.
- “Garbi Trakyalı Seyyahlar”, *Akşam*, S. 4941, 13 Temmuz 1932, s. 1.
- “Gazi Türkiyesi ve Yunanistan “, *Son Posta*, S. 773, 18 Eylül 1932, s. 2.
- “Gazimizin Telgrafları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.
- “Her Tarafta İthalâtı Tahdit İktisadî Buhrana Karşı Yunanistan’ın Tedbirleri”, *Akşam*, S. 4719, 29 Kasım 1931, s. 4.
- “İki Dost Millet Arasında Sanat Temasları”, *Vakit*, S. 4942, 12 Ekim 1931, s. 1-2.
- “İsmet Paşa’ı Stadyomda 100 Bin Kişi Alkışladı”, *Cumhuriyet*, S. 2663, 5 Ekim 1931, s. 1.
- “İsmet Paşa’ı Stadyomda 100 Bin Kişi Alkışladı”, *Cumhuriyet*, S. 2663, 5 Ekim 1931, s. 1.
- “M. Venizelos Bu Sabah Geliyor”, *Cumhuriyet*, S. 2330, 1 Kasım 1930, s. 1.
- “M. Venizelos Selânikte İlk Propaganda Nutkunu Söyledi”, *Son Posta*, S. 753, 29 Ağustos 1932, s. 3.
- “M. Venizelos’un Resmî Ziyaret Programı”, *Cumhuriyet*, S. 2325, 26 Ekim 1930, s. 3.
- “M. Venizelosun İhtisasları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.
- Mehmet Asım, “Türk - Yunan dostluğunun kıymetli bir tezahürü”, *Vakit*, S. 5376, 26 Aralık 1931, s. 1-2.
- Mehmet Selim, “Matmazel Helen Papadaki 1932 de Tekrar Gelmek Üzere Şehrimizden Ayrıldı”, *Serveti Fünûn*, S. 1842-157, 3 Aralık 1931, s. 2-3.
- Mehmet Selim, “Sahne Hareketleri, Bir Gece ve Bir Hayat”, *Vakit*, S. 5135, 28 Nisan 1932, s. 5.
- “Mühim Bir Makale M. Venizelos Diyor Ki: İki Dost Memleket Arasındaki Münasebet... İstikbalde Çok Büyük ve Zengin Semereler Doğuracaktır”, *Vakit*, S. 4942, 12 Ekim 1931, s. 1, 6.
- “Müşterek Temsil Raşit Rıza ve Mm. Halkusi Çok Muvaffak Oldular”, *Cumhuriyet*, S. 2862, 27 Nisan 1932, s. 4.
- “Müşterek Temsil Türk ve Yunan Artistleri Bu Akşam Oynuyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2859, 24 Nisan 1932, s. 5.

- “Raşit Rıza Atina’da Büyük Bir Hüsnü Kabul Gördü”, *Cumhuriyet*, S. 2462, 15 Mart 1931, s. 4.
- “Raşit Rıza Atina’da Büyük Bir Hüsnü Kabul Gördü”, *Cumhuriyet*, S. 2462, 15 Mart 1931, s. 4.
- “Raşit Rıza Atina’da Nazırlar Tarafından Kabul Edildi”, *Cumhuriyet*, S. 2463, 16 Mart 1931, s. 2.
- “Raşit Rıza Bey Temsil Heyeti Vaki Davet üzerine Bugün Atina’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2454, 7 Mart 1931, s. 1-2.
- “Raşit Rıza Bey Temsil Heyeti Vaki Davet Üzerine Bugün Atina’ya Gidiyor”, *Cumhuriyet*, S. 2454, 7 Mart 1931, s. 1-2.
- “Raşit Rıza Heyeti Atina’da Büyük Rağbet Gördü Sanatkârlarımız Türklük Namına Kıymetli Bir Propaganda Vesilesi Oluyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2472, 25 Mart 1931, s. 4.
- “Raşit Rıza Heyeti Atina’ya Gitti”, *Milliyet*, S. 2455, 8 Mart 1931, s. 2.
- “Raşit Rıza Projelerini Anlatıyor Yunanistan’la Tiyatro Mübadelesi Başlıyor”, *Son Posta*, S. 104, 8 Teşrinisâni 1930, s. 7.
- “Raşit Rıza Projelerini Anlatıyor Yunanistan’la Tiyatro Mübadelesi Başlıyor”, *Son Posta*, S. 104, 8 Teşrinisâni 1930, s. 7.
- “Raşit Rıza Temsil Heyeti Atina’da M. Venizelos İlk Temsilde Hazır Bulundu”, *Hâkimiyeti Milliye*, S. 3472, 15 Mart 1931, s. 1.
- “Raşit Rıza Temsillere Başlıyor”, *Cumhuriyet*, S. 2724, 6 Kânûnevvel 1931, s. 4.
- “Raşit Rıza Trup Atina ve Selanik turnesine mi çıkacak?”, *Vakit*, S. 4508, 28 Temmuz 1930, s. 5.
- “Raşit Rıza Trupu Atina’ya Gitti”, *Milliyet*, S. 1822, 8 Mart 1931, s. 6; “Raşit Rıza Bey Gitti”, *Son Posta*, S. 222, 8 Mart 1931, s. 3.
- “Raşit Rıza Trupu İlk Temsilde M. Venizelos da Bulundu”, *Milliyet*, S. 1828, 14 Mart 1931, s. 1.
- “Raşit Rıza Trupu Yunanistan Turnesine Çıktı”, Resimli Uyanış *Serveti Fünûn*, S. 1804-119, 12 Mart 1931, s. 236.
- “Raşit Rıza ve Arkadaşları Fransız Tiyatrosu’nda Temsil Vereceklerdir”, *Son Posta*, S. 491, 6 Kânûnevvel 1931, s. 1.
- “Sahnemizde Bir Yunan Piyesi Matmazel Elene’yla Raşit Rıza Bey Tarafından Temsil Edilecek”, *Vakit*, S. 5115, 5 Nisan 1932, s. 6.
- “Sahnemizde Bir Yunan Piyesi Matmazel Elene’yla Raşit Rıza Bey Tarafından Temsil Edilecek”, *Vakit*, No: 5115, 5 Nisan 1932, s. 6.
- Sait Tevfik, “Türk-Yunan Hududunda Hudut Üzerindeki Serbest Mıntıkada Hoş Manzaralara Tesadüf Edilir”, *Son Posta*, S. 719, 26 Temmuz 1932, s. 4.
- “Ses ve musiki san’atkârlarımızın Atinadaki muvaffakiyetleri”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1-2.
- “Soruyoruz! Kimdir Onlar?”, *Cumhuriyet*, No. 2478, 31 Mart 1931, s. 1.
- “Tevfik Rüştü beyin beyanati”, *Akşam*, S. 4527, 21 Mayıs 1931, s. 1.
- “Tiyatro Mevsimi Bu Sene Şehrimize Avrupanın Tanınmış Birçok Artistleri ve Maruf Temsil Heyetleri Geliyor”, *Milliyet*, S. 20230, 5 Ekim 1931, s. 1, 5.
- “Türk Sanatını Korumak Lazım Yunan Operetlerinin Gördüğü Rağbet Belediyeyi İkaz Etmiyor Mu?”, *Vakit*, S. 4700, 7 Şubat 1931, s. 3.
- “Türk Yunan Muahedeleri İmzalandı”, *Cumhuriyet*, S. 2329, 31 Ekim 1930, s. 1, 3.
- “Türk - Yunan dostluk Birliği”, *Milliyet*, S. 2030, 5 Ekim 1931, s. 5.
- “Türk Yunan dostluğu M. Venizelos Golos'ta muhacirlere mühim bir nutuk irat etti”, *Akşam*, S. 4527, 21 Mayıs 1931, s. 1.
- “Türk Yunan Dostluğu M. Venizelos Muhalif Gazetelere Cevap Veriyor”, *Akşam*, S. 4672, 12 Ekim 1931, s. 1-2.

“Türkçe ve Rumca İlk Piyes Raşit Rıza Heyeti’nde Yarın Akşamki Temsil”, *Cumhuriyet*, S. 2858, 23 Nisan 1932, s. 2.

“Türkçe ve Rumca İlk Piyes Raşit Rıza Heyeti’nde Yarın Akşamki Temsil”, *Cumhuriyet*, S. 2858, 23 Nisan 1932, s. 2.

“Türkiye Yunanistan Dostluğu ve Muhalif Fırkalar Muhalif Fırka Lideri M. Papanastasyo (Son Posta) Muharriri ne Kanaatlerini İzah Ediyor”, *Son Posta*, S. 421, 26 Eylül 1931, s. 1, 6.

“Türk-Yunan Dostluğu Garbî Trakyadan 270 Kişilik Bir Seyyah Kafilesi Geldi”, *Vakit*, S. 5211, 13 Temmuz 1932, s. 6.

Vakit, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 1.

“Venizelos ne yaptı? Türklerle Yunanlıların tarihi davası Avrupada Yunanlıların Asyada Türklerin hakimiyetile halledilmiş...”, *Vakit*, S. 5269, 9 Eylül 1932, s. 8.

“Yeni Bir Film Abdülhamit ve Afrodite Filme Çekiliyor”, *Akşam*, S. 4927, 29 Haziran 1932, s. 7.

“Yunan Artistleri Şerefine Verilen Çay”, *Vakit*, S. 4945, 15 Ekim 1931, s. 1.

“Yunan harp malüllerinin İsmet Pş.ya Mektupları”, *Vakit*, S. 4940, 10 Ekim 1931, s. 2.

“Yunan artistleri avdet ediyorlar”, *Cumhuriyet*, S. 2399, 9 Ocak 1931, s. 3.

“Yunan gazeteciler Yunanlı meslektaşlar Bugün Geliyorlar”, *Akşam*, S. 4675, 15 Ekim 1931, s. 2.

“Yunan gazeteciler birliğinde”, *Vakit*, S. 5045, 24 Ocak 1932, s. 1.

“Yunan murahhaslar ile gazetecileri şehrimizde”, *Vakit*, S. 4946, 26 Ekim 1931, s. 6.

Elektronik Kaynaklar

ERDEM, Nilüfer, “Megali İdea”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/megali-idea/>, (Erişim Tarihi: 22.10.2024).

ŞALLI, Hakan, “Raşit Rıza Samako (1890-1961)”, *Atatürk Ansiklopedisi*, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/rasit-riza-samako-1890-1961/>, (Erişim Tarihi: 12.05.2024).

EKLER

Ek. 1. Venizelos'un Türk-Yunan Dostluğuna Dair Kaleme Aldığı Makale

Türk Dostluğu Yunanlıların Umumî Arzusudur

Ek. 2. Yunanistan Muhalif Fırka Liderinin Türk-Yunan Dostluğuna Dair Demeci

Ek. 3. İsmet Paşa ile Birlikte Atina'ya Giden Türk Sanatçılar ve Gazeteciler

Ek. 4. Raşit Rıza Bey ve Arkadaşları Vapur Güvertesinde

Ek. 5. Yunanistan Turnesine Çıkan Raşit Rıza ve Ekibi

Ek. 6. İstanbul'a Gelen Yunan Tiyatrocular İçin Verilen Çay Ziyafeti

Ek. 7. İstanbul'a Gelen Yunan Tiyatrocular

Ek. 8. Atina'da Temsiller Veren Türk Tiyatrocu Bedia Hanım

Ek. 9. Raşit Rıza ve Elena Halkusi'nin Prova Çalışmaları

Ek. 10. Bir Gece ve Bir Hayat Temsilinin İlanı

Ek. 11. Temsilden Bir Sahne

Ek. 12. Ankara Türk Ocağı'nda Türk-Yunan Kültürleri Üzerine Verilen Konferans

Yunan gazeteciler birliği reisi "Vakit", vasıtasile **„ΚΑΛΩΣ ΗΛΘΑΤΕ!“** asil Türk halkını selâmlıyor ve teşekkür ediyor

Ek. 13: İstanbul'a Gelen Yunan Gazeteci ve Yazarlar

Ek. 14. Atina'da Misafir Edilen Türk Gazeteciler

Ek. 15. Garbi Trakyalı Seyyahlar